

VÁLJUNK EL!

*Hogy jutunk önálló vámterülethez, s
hogy vehetjük hasznát, ha megvan.*

ÍRTA

D^r. HERTZ KA TIVADAR.

BUDAPEST.

LAMPEL R. KÖNYVKERESKEDÉSE

(WODIANER F. ÉS FIAI) RÉSZVÉNYTÁRSASÁG.

1905.

Az itt következő fejtegetés cikkelyenkint jelent meg a Magyar Hírlapban, melynek hasábjain felbukkanó gazdasági kérdéseinkhez hozzáhozszólok. A napilap eléggé rászorítja az író, hogy mondanivalóit lehető világosan, érthetően és röviden fejtse ki, s viszont megadja ezek számára a kellő nyilvánosságot s elterjedést. Nem is igen jutott eszembe ilyenféle dolgaimat külön is kiadni – most csak azért teszek kivételt, mert e kis tanulmány gondolatmenete átgondoltan egységes, és, bármily népszerű előadásra törekszik is, bizonyos megszakítatlan figyelmet mégis megkíván az olvasótól. Nem hiszem azonban, hogy ez túlságosan nagy áldozat volna ahhoz a

roppant érdeklődéshez, ahhoz a nemzeti vágyakodáshoz képest, melylyel közönségünk a külön vámterületre gondol.

Budapest, 1905, június elején.

Dr. Hertzka Tivadar.

I.

Mióta a gazdasági kérdések ellepték a politikát s a kávéházakban és az ország házában csakúgy nyüzsögnek a közgazdák, a gazdasági felfogások egy kevéssé összezavarodtak. Többek között közkeletű lett az a felfogás, hogy Magyarország gazdasági önállósága egy dolog az önálló vámterülettel. Pedig ez szembeszökő tévedés. Eleve kimondom, hogy nemzetünk gazdasági önállóságát én is kívánom, sőt nagyon kívánom, aminthogy kívánnia kell minden magyar embernek, pártállásra való tekintet nélkül. De abból, hogy valaki a gazdasági önállóságot óhajtja, még nem következnek, hogy az önálló vámterületben lássa ez önállóság megvalósulását. Egyik nem kívánja meg a másikat. Van elég példa, hogy egyik megáll a másik nélkül. így a német Zollverein közös vámterületbe foglalta össze a német fejedelemségeket, melyek emellett teljes gazdasági önállóságukat megóvták; viszont például Budapest városa önálló vámterület az egész országgal szemben, de azért senkisé sem állíthatja, hogy Budapest önálló vámterülete gazdasági önállóságot is jelent. Külöm-

ben Magyarországnak magának is volt már önálló vámterülete az ötvenes évek előtt, pedig az már csak szent, hogy soha kevésbé önállóak nem voltunk, főképp gazdaság dolgában, mint azon időkben. E példákából látnivaló, hogy Magyarország gazdasági önállóságáért való viaskodásunk közben még bátran elmélkedhetünk azon, vajjon vámközösségben vagy külön vámterületen törekedjünk-e célunk felé. Sőt a dolgot általánosságban mérlegelve, az Ausztriától való különyálást hibásnak és károsnak kellene ítélnünk, ha egyéb, alább kifejtett okok nem szólnának mellette. Megdönthetetlen gazdasági igazság ugyanis az, hogy a népek gazdasági fejlődésére a minél nagyobb vámterület mérhetetlenül hasznos és előnyös s például bizonyos, hogy Európa nemzeteinek a múlt század folyamán történt szédületes meggazdagodása nagy részben annak tudható be, hogy a tengernyi apró vámterület egy-egy nagy gazdasági egységbe csoportosult. A hol a kicsi vámegységek megszűnése régebben megkezdődött (mint pl. Franciaországban), ott a vagyonosodás korábban indult meg és nagyobb lendületű lett; a hol később szüntették meg a vámterületek elaprózódását (mint Németországban), ott később kezdődött a gazdasági lendület, de itt is lépést tartott a vámterület szélesbedésével. S míg így egyfelől megfigyelhetjük azt a világtörténelmi folyamatot, hogy a kisebb vámterületek hovatovább nagyobbakká egyesülnek, addig másfelől nem találunk példát arra, hogy valaha

valahol egy már meglévő nagyobb vámegységet elkülönítés által széttördeltek volna.

Magyarországnak Ausztriától való különyálása tehát új irányt jelentene a világ gazdasági fejlődésében. Mivel pedig reánk csakúgy állanak a közzgazdaság általános tételei, mint a föld bármely egyéb népére, ennélfogva tisztában kell lennünk azzal, hogy a különyálás közzgazdasági életünkben károkat mindenesetre okozna.

Ezzel szemben azonban meg kell állapítanunk még valamit. Ha igaz is, hogy nincs rá példa, hogy valamely ország gazdasági területének szűkítésével tudatosan kárt okozott volna magának, viszont az is bizonyos, hogy arra se volt még példa, hogy egy országnak olyan társsal kellett volna vámterületi közösségben élnie, mint a milyennel bennünket megvert a végzet. A mi szövetséges társunkat, Ausztriát semmi más szövetségessel nem lehet összehasonlítani, mert Ausztria az ő társának nem barátja, hanem ellensége, nem támogatója, hanem üldözője, nem abban látja saját érdekét, hogy a maga boldogulása mellett szövetségestársa is boldoguljon, hanem inkább saját magának is ártani kész, csak-hogy a társa boldogulását megakassza.

Ily körülmények között a mi esetünkben nem az a kérdés: jobb-e a különyálás a közösségnél, hanem az, hogy ennél a közösségnél nem jobb-e még a különyálás is? Úgy vagyunk ezzel, mint a házassággal, a hol igazság lehet, hogy – bár a há-

zasság intézménye magában üdvös és szükséges – de *egy bizonyos* házasság mégis mindenestre szerencsétlen s ezért felbontandó. Nekem az a meggyőződésem, hogy Ausztriától el *kell* válnunk, nem azért, mivel a különyálás pozitív haszonnal járna, hanem noha az elszakadás pozitív anyagi kárral járhat.

Igaz, s ezt hozzá kell tennem: ezt a kárt nem is kell túlságos nagyra becsülni. Nem pedig azért, mert – legalább az én magam hite szerint, a mely eltér az általános felfogástól, – modern nép vagyonosodása nem attól függ, hogy mennyit és mit tud termelni, hanem attól, hogy mennyit és mit tud fogyasztani. Ezt más alkalommal nem egyszer kifejtettem; itt csak azt állapítom meg, hogy az úgynevezett túltermelés, melynek nyúge alatt Magyarország ez idő szerint épp úgy nyög, mint a többi modern népek valamennyien, annyit jelent, hogy a termelő erőknek *óriási hányada* nálunk is parlagon hever. Mikor tehát egy egymagában véve félszeg és káros kereskedelempolitikai rendszerváltozás, mint a milyen a közösségről az önálló vámterületre való átérés, arra az eredményre vezet, hogy a termelésnek természetadta ágairól más termelési ágakra megyünk át (s az önálló vámterülettel való iparfejlesztés végső soron ebből áll), – akkor ennek csak az lesz az eredménye, hogy mi ezután az új termelési ágakban fogunk *ugyanakkora értéket* termelni, mint azelőtt – azzal a különbséggel, hogy ugyanannak az értéknek

az előállítás a jövőben több munkaerőt és tőkét fog befogni.

Ha mindazonáltal azt állítom, hogy az önálló vámterület végeredményében *gazdasági haszonnal* fog járni az országra nézve, vallom ezt azért, mert ez *politikai* rendszabály, a mely mesterséges úton nemzeti ipart teremt, ez ipar révén a nemzeti értelmiséget és a munkás-osztály ama részét növeli, mely a szociális haladás terén a legkeményebb erőfeszítésre képes. Ez pedig az én szememben mindennél fontosabb szempont. Mert a nemzeti értelmiség és az eltökélt szociális irányzatú munkás-osztály leghathatósabb tényezője annak, hogy széles néprétegeknek új igényei támadjanak, ezzel fogyasztóképességük növekedjék s mindezek révén a nemzeti termelőképeség fokozódjék.

II.

Még egyszer mondom: senki nálamnál jobban nem tudja, hogy az országnak mindnyájunktól óhajtott gazdasági függetlenségét az önálló vámterület magában nem biztosítja s valamely vámterületnek megszűkülése vagy elaprózódása okvetetlen visszaesést jelent és károkkal jár. De azt is ismételhetem, még pedig nyugodt lélekkel, hogy mindazonáltal őszintén szükségesnek ítélem a mai közös vámterületből való különszakadásunkat, mert az Ausztriával való együttélés nyavalyáinál még a különyálás lehetséges kárai is elviselhetőbbek, s különben is a különszakadással járó mesterséges iparfejlesztés a mindennemű és rangú ipari munkásság személyében olyan új értelmiségbeli, gazdasági és társadalmi réteget teremt majd nálunk, melynek meggyarapodott fogyasztóképesége és tudatos szociális követelődzése jobban fölpezsdíti gazdasági életünket, mint a mennyire azt a különyálás rossz hatásai elbágyaszthatják.

Tudom, hogy a közfelfogás és a közhangulat, mely az utóbbi években szinte a szerelem fanatiz-

musával követeli az önálló vámterületet: nem az én megokolással követeli. De minthogy én is követelem s őszintén követelem, talán számíthatok némi türelemre a magam okfejtése iránt, sőt, bármily kísérteties érzés az egyedülvalóság: talán még a körül is különyéleményt kockáztathatok meg, hogy igazában *mik* a különyálásnak azok a bizonyos nehézségei, problémái és átmenetbéli elengedhetetlenségei, melyekre a szakítás legrajongóbb hivei is némi szorongással gondolnak, sőt a melyekre számítva revolverez bennünket az osztrák iparos- és politikus-világ azzal, hogy: szakítani akartok? jó, de akkor *rögtön* szakítsunk!

Nos: én is ezt kívánom. Rögtön szakítsunk, a milyen rögtön csak lehet. S éppen azt szeretném megértetni, hogy, bár bizonyára nem veszek efféle dolgokat félvállról s némi gyakorlati tapasztalataim is vannak ilyesmik körül: úgy látom és azt tartom, hogy igenis lehet. Ugyan: magam is vallom, hogy a különyálás bizonyos előzetes feltételek nélkül képzelenség, sőt lehetetlenség. De ez előzetes feltételek mások, mint a mikre rendszerint gondolunk, és seui a vélt, sem a valódi előzetességek nyélbeütése nem olyan ezermesterség, hogy mi a mi szegény paraszteszünkkel ki ne tudnók módolni s a mi íb-avatékos erőnkkel hamarosan végbe ne tudnók vinni.

A miket közönségesen nehézségeknak ítélnék, azok jórészt mondvacsináltak.

Azt mondják: meg kell csinálni az önálló vámtarifát. Hát igen, meg kell. De azt tartom, hogy a mi célokat mai körülmények közt bármely és bárhol való vámtarifa szolgálhat, azoknak tökéletesen megfelelne akár a mai közös vámtarifa is, ha egyszerűen kimondanók, hogy ezentúl ez lesz a külön magyar vámtarifa.* Legalább az én szerény, vagy talán nagyon is szerénytelen Ítéletem szerint ez a tarifa semmivel nem lesz hitványabb vagy fogyatékosabb, mint akármicsoda remekbe készült új vám tarife, a min rogyásig dolgoztak ankettek és előkészítő bizottságok. így is, úgy is nem az ország termelesének igazi szükségei szerint alakulnának tételei, hanem, a dolog természeténél fogva, bizonyos kiváltáságos érdekkörök befolyása szerint, melyek ugyan éppen azok, a kik az állam istápjja nélkül is szépen el lehetnének, azonban legtöbb szavuk van az államban, tehát az anketteken, az előkészítő bizottságokban, a minisztériumokban s a törvényhozásban is – ellenben azokkal a szegény ördögökkel, a kik az állam helytállására igazán rászorulnának s a kiknek érdekei szerint való vámpolitika ilyenformán igazán a nemzeti termelés szüksége volna: azokkal az ördög sem törődik. Nem vagyok már olyan fiatal, hogy e körül ábrándjaim volnának. Nem ma, mikor az érdekek törtetésében már a cinikus nyíltság járja, de a védővám politika rózsás és vérmes kezdeteinek

* E sorok első megjelenése óta képviselőházunk is, igen helyesen, erre az álláspontra helyezkedett.

napjaiban szét kellett volna foszlania illúzióimnak – ha lettek volna. Mikor az 1878-iki tarifa körül a nagy izgatás tombolt, Bécsben éltem s a tárgyalásokat belülről nézhettem. Micsoda jajveszékelés folyt akkor a szegény slezák takácsok felől, kiket a hunczut idegen verseny tönkretesz s a kik miatt már maguk miatt is meg kell teremteni a védővámokat! Mikor aztán közvélemény, kormány, törvényhozás eléggé megpuhult, a szegény takácsokra gondolván, a védővámok iránt: az új tarifa először is őket árulta el, sőt egyenesen ellenük fordult, mert mindenek előtt a nyomtatott kartonárúk vámját srófolta fel.

Természetesen, mert a szegény takácsoknak befolyásuk nem volt, ellenben a fő-fő kartonosnak, báró Leitenbergernek, kinek szegénynek az ő állandó tönkremenésétől és folytonos veszteségeitől panaszos kenyere már akkor is vagy ötven millió koronáig állott, igenis volt. Ez így volt akkor, így van ma is, mindenütt a világon, s mentül kevesebb idő és mód van ilven befolyások számára, tehát mentül kevesebb «előkészülettel» ütik össze az új tarifát, annál jobb.

Ez különben megint az én magános hitein, melyet senkire rá nem erőltetek. Ám a kik a vámtarifát valami csodahatású nagy dolognak nézik is, azok is tudják és vallják, hogy az autonóm tarifa sohasem valóságos és eleven tarifa, hanem csak harezos eszköz külföldi szerződések megkötésénél. Nos: a mostani közös vámtarifa ezt a harcos szolgálatot

már megtette; – a külfölddel, a mire menten rá-
térek, bonyodalmakat nem keresünk; egyszóval e
szerződéseinkből a mai közös tarifa szükségszerűen
adódik külön magvar vámtarifául. Ilyenül való helybe
iktatása pedig se boszorkánysággal nem jár, sem sok
időbe nem telik.

A mi a külfölddel való vonatkozásainkat illetné –
s ez a második bökkenő, a mitől tartani szokás –
úgy tudom, hogy Ausztriával a szakítás után sem -
kezeljük majd egymást idegenek gyanánt, s biztos
vagyok benne, hogy erre a külföld nem is akar
majd bennünket rákényszeríteni. Semmi nehézségét
nem látom annak, hogy mi is, Ausztria is, tudtára
adjuk a szerződő vagy szerződött államoknak, hogy
a szerződésben foglalt legtöbb kedvezményi klau-
zulába a mi kettőnk közt kialakuló vámviszonyok
és vámtételek bele nem értendőek. Nem várok nehé-
séget a külföldi államok felől sem, mert e kívánsá-
gunk megadása a szerződésben körülirt állapoton
semmit sem változtat, s a mit mi ketten egymásnak
megadunk, abban eddig sem volt részük. Nehézsé-
geink azért alkalmasint lesznek, de csakis olyanok,
melyekre bécsi befolyás és cselszövés biztatja majd az
idegen kormányokat. S ekkor kell megválnia, meny-
nyit ér a külügyi kormányzatra való híres és tör-
vénybiztosította befolyásunk, mert ennek kell majd
a hivatalon kívül mesterkedő cselszövések közt a
hivatalosság s a magyar érdek köteles külügyi kép-
viseletének erejével szétütnie.

Attól is félnek, hogy a vámsorompónak, a szükséges és megfelelő tisztviselő karnak helybeállítása megvívhatatlan technikai és igazgatási feladat. Ez a félelem épen minálunk furcsa, a hol sok politikus és kormány férfi jár még friss egészségben közöttünk, ki a kiegyezés után egy egész országra való hivatali szervezetnek föld alól való előtoppanásában munkált közre. Lesz ember elég, csak győzzük válogatni. A mi pedig a szakértelmet illeti: a körül éppen a vámszedő foglalkozásnál úgy áll a dolog, hogy nem ért ahhoz a fmáncz se nálunk, sem egyebütt – hiszen mire egyik szerződéses turnus vámvilágába beleéli magát, jönnek az új szerződések s velük új világ. Az ily természetű bajok olyan pisliczár dolgok lesznek, a mik igazán nem számítanak

Egyebek a nehézségek s egyebütt kell azokat keresnünk: *pénz- és hitelügyünk körül*, annak elkerülhetetlenül szükséges gyökeres újjászervezése körül, melynek mibenállását, fontosságát és kemény munkáját, egyben azonban és mindazonáltal *rövidesen végbevihető voltát* kell most annak rendje és módja szerint sorra vennem.

III.

Ehhez azonban, s ez előtt, telhető rövideggyel meg kell állapítanom s be is kell bizonyítanom, hogy az ország gazdasági függetlensége, melynek kedvéért a közhangulat a külön vámterületet követeli, szorosban benne gyökeredzik az ország pénz- és hitelügyének függetlenségében, s hogy az önálló vámterületnek és vámpolitikának, ha egyáltalában várhatjuk hasznát, csakis úgy várhatjuk, ha mindenkéltől pénz- és hitelügy dolgában vagyunk önállóak vagy függetlenek.

Eleve megnyugtatom a rendes polgári olvasót, a kihez e soraimmal fordulok: ne tartson attól, hogy itt most valami mélységesen tudákos és elvont okoskodás következik. Sőt czéhbéli létemre magam figyelmettem arra, hogy ha valahol valami bármilyen mélységes olyan általánosságot hall vagy olvas, a mi az ő kezeügyébe eső dolgokra s az ő szűkebb körű gyakorlatára illesztve nyilvánvaló képtelenségnek tetszenék, s a miről azt gondolja magában, hogy: ha ez nem volna tudomány, bizony isten azt hinném, hogy számárság: akkor rendszerint nem is tu-

dománynyal tartották, hanem, mondjuk ki a kemény szót: számársággal. Igazság csak egy van, s a tudományos igazság csak akkor tudományos és akkor igazság, ha – igaz. Minden szemfényvesztő szerszámok nélkül, mintegy feltúrt ingujjal egyszerűen kérdem a legegyszerűbb magyar gazdaembertől, ha függetlenségében s önállóságában megkötöttnék érzi magát: akkor és csakis azért van-e ez az érzése, ha és a miért az ő szükségeltetett dolgait itt vagy amott kell beszereznie, akár magyar, akár osztrák, akár egyéb idegen gyárosnál? Azt hiszem, ettől – attól, hogy saját érdeke hol erre, hol arra a piacra utalja, még olyan független s olyan maga ura lehet, a minő csak tud lenni, ha egyébként hagyják. S itt a bökkenő: ha nem hagyják. Ha, a mi nélkül nem lehet gazdálkodni, pénz és hitel dolgában meg van kötve a keze. Ha pénzért és hitelért csakis egy helyre fordulhat, s ezzel e hitel árának, módjának s terjedelmének dolgában kényre-kedvre ki van szolgáltatva ez egy hely érdekének, merészkedésének, szeszélyének, jó vagy indulatának. Ha van pénze és van hitele, kedve és érdeke szerint válogathat abban, kinél vásároljon, – de ha nincs, ott kell vásárolnia, ha rosszat is, ha drágát is, a hol egyben hitelbe is kapja.

Ez így van kicsiben, s szakasztott így van nagyban is, s Magyarország nagyban való helyzete semmi-
ben sem más, mint a legkisebb magyar emberé. Hogy posztót, vásznat, üveget, porcellánt s akármi

egyebet magunk gyártsunk s ne kelljen idegenből, teszem Ausztriából hozatnunk, az lehet kívánatos, – de maga az, hogy némely dolgokért vagy akár minden ipari dologért idegenbe, akár éppen Ausztriába kell mennünk, még nem köti meg sem függetlenségünket, sem önálló voltunkat. Ám igenis megköt bennünket, s írott malaszttá silányítja minden függetlenségünket és önállóságunkat, első sorban a gazdaságit, ha, a mi nélkül a mi szegény gazdaságunk még kevésbé lehet el, mint más országoké: kölcsön-pénzt és hitelt csakis Ausztriában kaphatunk, s az osztrák s csakis az osztrák pénzvilág tehetségétől, akaratától, szeszélyétől függ: kapunk-e hitelt, kapunk-e olcsót, kapunk-e biztosat? Pedig most ettől függ, országunk e függésnek megkötött rabszolgája, – s legyen bár a vámbeli közösség egyéb okokból megszakítandó: tisztán kell; látnunk, hogy nem maga a vámterület közös volta köti meg a gazdasági függetlenségünket Ausztria javára, hanem az, hogy az osztrák pénzpiacznak vagyunk kényrekedvre kiszolgáltatva. Ha erről tenni nemtudunk, ne hitegessük magunkat azzal a reménységgel, hogy országunk gazdasági függetlensége felé csak egy lépést is tehetnénk.

Vámterületünket? igen, azt külön szakíthatjuk, de ez független pénz- és hitelügy nélkül nemcsak hogy üres formáság volna, hanem végső soron még tetéznél, még megalázóbbá és nyomorúságosabbá tenné tehetetlenségünket s megkötött voltunkat. Mert

megint csak ne hitegessük magunkat azzal, hogy ha ez előzetességek nélkül még oly örületesen felszóljuk is védővámjainkat, szükségeltetett dolgainkat egyebütt vásárolhatnók, mint megint csak Ausztriában. Roppant tévedés azt hinni, hogy a beszerzési forrást pusztán a beszerzési ár jelöli ki, s kedvem szerint lehet ott vásárolnom, a hol a legjobbat legolcsóbban kapom. Ezt csak akkor tehetem, ha készpénzem futja – s kinek futja, főképen magyarnak? Térjünk vissza megint a magános gazdasághoz; hiszen a közgazdaság, a vámpolitika és minden politika arra való, hogy ezt segítse és fejleszse. Vájjon akár-melyik nagyobb budapesti kereskedő az ő raktárát a szerint szerzi-e össze, hogy mit hol kaphatott legjobbat legolcsóbban? Ha ez így lehetne! Bizony van ott, nem egy, de százszámra olyan dolog, a miről ez a kereskedő, még tán a vevője is bölcsen tudja, hogy ezt olcsóbban és jobban meg lehetett volna hozatni Brüsszelből, Berlinből vagy Londonból – mégis Bécsből vagy egyebűn Ausztriából hozatta, rosszabbul és drágábban. Miért? Mert a belga, a német, az angol magyarnak csak készpénzen ad, az osztrák ad hitelbe is hat, kilencz hónapra, talán részletre is – talán rosszat, talán drágát, de ad.

Ezen vajjon változtatna-e a külön vámterület: magában, alapozás nélkül? A magyar iparos majd inkább ad-e hitelt a magyar kereskedőnek, ha magának sincs hitele egyebütt, mint Ausztriában?

S egyáltalában kialakulhat-e a magyar ipar s számíthatunk-e arra, hogy magyar iparvállalatok keletkezhetnek, ha a hozzájuk való tőkét és hitelt eleve nem biztosítjuk? Kábaság azt remélni, hogy igen ám, de majd jön a belga meg az angol pénzes ember, s az ő tőkéjével alapít nálunk ipari vállalatokat. Jönni jöhet, de csakis az *alapításra* való tőkével; a megalapított vállalatnak azonban *üzemelési költségei* is vannak, s hol talál ezek számára hitelt? A legkisebb szatócs is szemébe nevetne annak, a ki arra biztatná, hogy alapítson gyárat egy garas nélkül, tőke nélkül, hitel nélkül, csak mert számíthat arra, hogy konkurensét majd vámokkal tartják távol, vagy vásároljon hazafiságból hazai termelőnél, ha ez a hazai termelő neki hitelbe nem ad. A legnagyobb ország sincs más természetű helyzetben, mint ez a szatócs – s tegyük hozzá szomorúan, de őszintén, csüggedés nélkül, de ábrándok nélkül, hogy Magyarország a világ s a gazdag nemzetek versenyében bizony a legeslegkisebb szatócsok közt áll.

Ezen kétségbeesni nem kell, mert lehet róla tenni, s akarunk is tenni róla – hiszen a külön vámterületért való lázongó hangulat is azon indult, hogy erről tegyünk. Ez a hangulat messze túllökött a foglalkozásos politikusok szigetén, s éppen a mi igen józannak s higgadtnak ítélt polgárságunkat fogta el fanatikus hatalommal. S én is éppen e józan és higgadt polgári átlátáshoz fordulok bizo-

nyitással, s ettől kérdelem: nem világos-e, hogy *tökének és hitelnek biztosítása a legfontosabb, sőt csaknem egyetlen fontos előzetes feltétele gazdasági önállóságunknak, tehát az önálló vámterületnek is?* S viszont nem bizonyos-e, hogy ha ez megvan, akkor jöhet is, jön is minden egyéb, magától, bábáskodás nélkül, s minden fajta politikai vajákoság nélkül, a mi akkor felesleges lesz, ma meg hiábavaló?

IV.

E megállapítás szemüvegén át immár azt is szemügyre vehetjük s abban is Ítélezhetünk, hogy kereskedelmi hitel dolgában csaklíván akkora függésben vagyunk-e Ausztriától s mik ennek kárai, – s ha vannak ilyen károk: mi az oka e függésnek s mi módon téphetjük azt meg?

Annyi szemmel látható valóság, a mit éppen ezért bizonyítani sem kell, hogy sehonnan egyebünnen nem kapunk pénzt, mint Ausztriától. A magyar kereskedőnek kitűnő, virágzó és hatalmas magyar bankok állanak ugyan rendelkezésére, de végső soron annyiban, a mennyiben e bankoknak a bécsi bankok rendelkezésükre állanak. Hiszen mi egyéb az oka annak a világszerte páratlan magyar speciálításnak, hogy a magyar bankra nézve éppenséggel nem szégyen, a mi miatt angol vagy francia bank nemcsak föld alá bújna, hanem egyenlővé is tétetnék a földdel: hogy klientélájának éppen akkor áll legkevesbbé rendelkezésére, mikor az legjobban rászorul hitelre? Az oka az, hogy épp ilyenkor az osztrák bankok is megszorítják a hitelt a magyar

bankok előtt, – nem éppen rosszakaratból (bár ilyesmi is előfordult már), de mert ugyanilyenkor Ausztriában is kell a pénz, s az oltani bankoknak nemcsak szívbeli, de, ismerjük el, becsületbeli és gazdasági kötelességük is, hogy első sorban az ő osztrák feleiket szolgálják ki. Rendes időben: ó, akkor a Länderbank, az Anglobank, az Unionbank, a Creditanstalt és tutti quanti éppen nem vetik meg a magyar felet, sőt kapnak rajta, mert az ő bécsi kereskedőiknek jótálló nélkül kell egyenesen hitelt adniok, ellenben a magyar kereskedőért jótállanak nekik a kitűnő és gazdag budapesti bankok. De ha nagy a kereslet: akkor bizony szívből is első sorban az osztrák *kereskedőnek* adnak, a ki égve-bűnben nem kaphat, a magyar *bankra* pedig azt mondják: segítsen magán, azért bank! S a bökkenő ott van, a hol a bécsi bankok ezt egyfelől büntetlenül megtehetik, mert nem kell attól tartaniok, hogy a magyar bank ezért boszút áll s többé nem jó az utcájukba, – másfelől a magyar bank nem segíthet magán, mert más külföldi bankoknál nem kap hitelt, (legalább nem rendes módon, hanem csak nasrv megaláztatások árán), úgy hogy a legközelebbi alkalommal s egyáltalában minden alkalommal rákényszerül arra, hogy mégis csak bekerüljön a bécsi bankok utcájába. Ha csak egy mód, egy lehetőség volna arra, hogy a magyar bank vagy kereskedő, ha Bécsben nem szolgálják ki tisztességesen, egyszerűen elmehessen Drezdába vagy Lipcsébe, s esetleg min-

denkorra ott is maradjon: a bécsi bankok kétszer is meggondolnák, tanácsos-e így paczkázni a magyarral? De ha ez a lehetőség nincs meg: bizony paczkáznak – nem éppen, sőt többnyire nem is rosszakaratból, de mert az üzlet üzlet, melyben a ki bírja marja, a ki nem bírja, annak szeme koppan.

De hát miért nincs meg ez a lehetőség? A mi nagyszerű s a külföldieknél gyakran nagyobb szabású bankjainkkal miért állunk ilyen tehetetlenül? Külföldön miért nincs hitelünk s miért kell ennek következtében a bécsi piacnak kényre-kedvre kiszolgáltatva lennünk? Hiszen ha az egész világ rendelkezésünkre állana is: nyilvánvaló, hogy mi akkor is főképp Bécsnek volnánk hitelvevői, s külföldi bankoktól néhány száz milliónál többet alig vonnánk bele évi forgalmunkba. De ez a *lehetőség*, – az, hogy ha Bécs nem elég előzékeny, elmehetünk egyebüvé: megóvna bennünket Bécs monopóliumától s ezzel függetlenné tenné hitelügyünket. Még egyszer kérdem: miért nincs meg ez a lehetőség, s mi tehát egyenes oka Bécstől való pénzügyi függetlenségünknek?

Ez az ok, hogy menten nevén nevezem: *valutánk rendezetlen volta*, a min nem változtat, inkább szégyenletességét neveli, hogy rendezése immár tizenhárom esztendeje folyik, s e munka bevégzésének már tizenkét esztendő óta semmi, de éppen semmi akadályja nem volna. Az a bajunk, s egyúttal szégyenünk is, hogy valutánk rendezésé-

nek befejezetlensége folytán pénzünknek értéke a külföldi pénznemekkel szemben biztosan és befolyásolhatatlanul állandósítva nincsen.

Hogy miért baj ez, miért szigetel el bennünket minden egyéb pénzpiacztól, mint az osztráktól, s ezzel miért szolgáltat ki bennünket Bécs monopóliumának: azt megint csak minden tudákos elmélkedés nélkül a mindennapos gyakorlatból is kiolvashatjuk.

Mire való volt, jobban mondva, volna: valutánk rendezése, pontosabban: az aranyvalutára való átérésünk? Arra, hogy a külföldi és belföldi pénz között biztos és megingatlanul állandó arány állítassék helyre. Ez állandóságot s megingathatlanságot csak az biztosíthatja, ha ez arány nem egyéb, mint az illető pénzdarabok súlyának aránya. A míg a mi pénzünk papír vagy ezüst, az idegen pénz pedig arany: addig az osztrák-magyar ezüstforint s az idegen aranypénzegység – például márka, frank, font sterling – közt való értékarány egvült hullámzik, még pedig kiszámíthatatlanul és szeszélyesen, az arany és az ezüst piaczi árának s ez árak mindennap más arányának kiszámíthatatlan és szeszélyes hullámzásával, – sa német márka egy nap 58 krajczárt ér, másnap 60 krajczárt, harmadnap 62 krajczárt. Az arány csak akkor lehet bizonyos és állandó, ha a pénz anyaga ugyanaz – mert ekkor, akármint hullámzik is az anyagnak piaczi ára: az ugyanezen anyagból készült külön-

féle pénzérmekek egymáshoz való aránya azért ugyanegy marad. Ezért kellett áttérnünk az aranyvalutára; mihelyest a mi pénzegységünk nem az ezüst forint, hanem az arany korona: a korona és a márka értékének arányszáma állandó és változhatatlan. A német törvény szerint egy kilo színaranyból 1397a darab húsz márkásat vernek. A mi valutatörvényünk szerint egy kilo színaranyból 164 darab busz koronás készül. E közt a márka közt s e közt a korona közt tehát az érték aránya soha és semmi körülmények közt, és bármi legyen is az aranynak piaci ára, nem lehet egyéb, mint $139\frac{1}{2} : 164$, vagyis egy márka mindig egy korona 17 fillért ér. Az aranyvalutára azért kellett áttérnünk, hogy ez az arányszám állandó legyen, ez állandóság pedig azért szükséges, mert a nemzetközi hitelbeli összeköttetések ezen az állandóságon fordulnak meg, – azon, hogy a tőkés biztosan tudhassa, hogy idegébenbe kölcsön adott pénzének a visszafizetés napján szakasztott az az értéke lesz, mint volt a kölcsönadás napján. Óriási jelentőségű és főfontosságú dolog ez a biztosság, és pedig annál az oknál]fogva, mert a tőkésvilágnak éppen legértékesebb, legszolidabb része, éppen az, a mely kereskedelmi hitel körül főképp, sőt döntően kerül számba: éppen a *váltóleszámitólással foglalkozó tőkevilág* az, mely kölcsönműveleteknél semminemű, a legkisebb mértékű ingadozásnak sem veti, de nem is vetheti magát alá.

Hogy miért nem, annak okait nem ezermesterség megtalálni, s ez okfejtés magában is megvilágítja majd, hogy pénzünk értékének bizonytalan volta mint szigetelt el bennünket szükségképpen a külföldi pénzpiacoktól, s mint szolgáltatott ki ezzel a bécsi piacnak, az egyetlennek, melylyel valutánk ugyanaz, tehát pénzünk is egyforma és egyforma értékű.

V.

A mikor külön nyomatékkal mondtam, hogy a *váltó-leszámítoló* tőkés (vagyis tegyük hozzá menten: épen az, a kin a külső kereskedelem főképp megfordul, mert hiszen a kereskedelem csupa rövid lejáratú hitelművelet) – hogy ez a tőkés se nem vállalja, se nem vállalhatja a pénz értékének bár legcsekélyebb ingadozását is: ezzel bizonyára nem azt mondtam, hogy az *értékpapírt vásárló* tőkés el volna ragadtatva efféle kilátásoktól. De végre is olyan országok papírjaival szemben, melyek valutájuk ingadozásáért magasabb kamatlábbal adnak kárpótást, rá lehet venni a kockázatra. Ha teszem járadékot vásárol ilyen országtól, igaz, hogy veszíthet rajta, valutaingadozás következtében, egynéhány százalékot. Ám ő azt a papírt nyilván azért veszi, hogy megtartsa; eladni talán csak évek multán adja el, s ha e hosszabb idő után esetleg elveszti is rajta azt a néhány százalékot, az évek során át húzott magasabb kamat ezt bőven meghozhatja neki. Van esze, hogy valutaingadozásnak kitett papirosért eleve kevesebbet adjon (épen e néhány százalékkal keve-

sebbet) – ám e hogy úgy nevezzem, biztosítéki hányad levonása után, nyugodtan megvásárolhatja, a mint hogy meg is vásárolja.

Máskép, s éppen megfordítva áll a *váltó-leszámítoló* tőkés dolga. Váltót csak rövid időre vásárolhat, mert a váltó rövid idő alatt jár le, s ennek folytán kamatját is csak rövid időről húzhatja, teszem három hónapról. Évi négy százalékos kamatláb mellett ez a három hónapos jövedelem a tőkének mindössze egy százaléka – hogy az ördögbe vállalhatná hát ezzel szemben a valuta ingadozás folytán fenyegető, ha csak 2-3 százaléknyi veszteségnek is kockázata-tát? Nem teheti, nem is bolond, hogy megtegye – s ilyenformán: míg közönséges értékpapírok vásárlásánál, s általában hosszabb lejáratú hitelműveleteknél (melyek azonban a kereskedelemben alig szerepelnek) a pénz értékének ingadozása csak *nehézség*: váltó-leszámítolásnál s általában rövid lejáratú hitelműveleteknél (pedig, ismétlem, a kereskedelmet ezek teszik) áthághatatlan és tiltó *akadály*, innen van, hogy külföldi pénzpiaczokon csak olyan ország talál kereskerelmi hitelt, melynek valutája rendezett, s így pénzének értéke állandó.

Úgy-e hogy világos ezek után, miért nincs hitelünk a külföldön, s miért vagyunk hitel dolgában az osztrák piacz rabjai? Valutánk, a mire menten rátérek, valóságban és végképpen rendezve nincsen. Pénzünk értéke ennek folytán minden idegen pénzhez képest ingatag, s ezzel elszigetel bennünket

minden idegen pénzpiacztól. Az osztrák piac az egyetlen, a hol közös valutánk és valutabeli tőkeletlenségünk lévén velük, a pénzünk annyit ér, mint itthon, tehát a kinek megadjuk, nem veszít rajta. Az osztráknál hát van hitelünk, de az osztrák, tudván, hogy egyebütt nem kapunk, olyan kutyául bánhatik velünk, a hogy csak neki tetszik. így szolttat ki bennünket valutánk rendezetlensége Ausztria monopóliumának – s ebből egyúttal megérthetjük, miért akasztja meg az osztrák befolyás immár tizenkettedik esztendeje az osztrák s a magyar valuta rendezésének befejezését. Sokban maga is kárát látja az osztrák e rendezetlenségnek, – kárait és elmaradt hasznait azonban megveheti rajtunk, kiket e rendezetlenség az ő pénzügyi kényekedvének vet prédájára.

Most már az is nyilvánvaló, miért volna gazdasági függetlenségünknek s ezzel a külön vámterület hasznavehetőségének első föltétele az, hogy valutánk végképp rendeztessék, a mihez ma már nem kell egyéb, mint *törvényben való elrendelése a készfizes megkezdésének*, a mi magyarul azt jelenti, hogy törvény szorítsa rá a jegybankot, (vagyis ma az Osztrák-Magyar Bankot), hogy saját bankóit teljes törvényes értékükben váltsa be aranypénzre, mert különben megfosztatik a bankókiadás szép és nyereséges szabadalmától. Ez a kényszerítés arra való, hogy mikor a magyar kereskedő idegenbe küld fizetséget, az erre szolgáló aranypénzt ráfizetés

nélkül megkapja a banknál – vagy pedig, ha a külföldi tőkés magyar bankót kapott, azt levonás nélkül teljes értékben tudja átváltani aranyra vagy az ő saját pénzfajtájára.

A gyakorlati jártasságú olvasóban itt bizonyára föltámad némi kétség, mely éppen az Osztrák-Magyar Bankra s a készfizetés dolgára vonatkozik. A gyakorlat embere tudniillik tudja tapasztalatból, hogy a készfizetést a Bank tulajdonképpen és némi-képpen gyakorolja is és tizenkét esztendő óta az ő pénztárai, ha nem is színaranyat, de aranyra szóló idegen váltókat, nem ugyan eladnak, de kölcsön adnak, és pedig, meg kell adni, olyan olcsó provízió fejében, hogy rendes időkben kereskedelmünk pillanatnyi igényeinek igen tisztességesen megfelelnek. Ha ez így áll, kérhető az olvasó, miért volna akkor valutánk rendezettsége befejezetlen, vagy viszont mit lendítene ezen a készfizetés kötelességének törvényes elrendelése?

Az olvasónak igaza van, mert ő a gyakorlat embére és nem tudja, hogy az Osztrák-Magyar Bank csak egyik szemével néz le a gyakorlat hétköznapi-ságára, a másodikkal felfelé tekint, az elmélet hupikék magaslataira. Mindenütt a világon a jegybank arra való, hogy jegybank legyen – de a mienk magasabb hivatást érez: az osztrák-magyar valuta védőangyaláét. Mindenütt a világon a jegybank arra való, hogy az ország aranyának úgy beözönlése, mint kiözönlését (a mi mindkettő egyformán ter-

mészetes és egészséges jelensége az ország gazdasági és kereskedelmi életfolyamatának) tőle telhetően megkönnyítse és elősegítse. A mi jegybankunknak azonban e tisztje számára egy karja van: a bal. A jobb arra való, s azt érzi legfőbb rendeltetésének, hogy az arany kiözönlését visszaszorítsa vele. Hogy miért nem szabad az aranynak, éppúgy, mint a hogy időnkint beözönlik, időnkint ki is özönlene, az nem egészen világos. Nem is tudják, mi fog akkor történni, ha az arany kiözönlik. De mindenestre valami rettentő. S a mi jegybankunk azt nézi hivatásának, hogy e rettentőségnek útját állja, még ha valutánk fölfordul is bele, és, a míg törvény nem kapja meg a karját, kimondottan fönntartja és követeli magának azt a lehetőséget, hogy megállítsa a készpénzzel való fizetést, ha az arany «kiözönlik», vagyis se színaranyat, se aranyra szóló váltót, se ne adjon el, se ne adjon kölcsön épp akkor, mikor a külkereskedelemnek, idegenben teljesítendő fizetésegei számára, legnagyobb szüksége van ilyen aranykiszolgáltatásra!

Hosszú évek óta harczolok ez ellen az örület ellen. Egyebütt és egyéb alkalmakkor nem egyszer kimutattam, hogy a Bank ezzel a felfogásával olyan, mint az egyszeri cigány, kinek a doktor hánytatót írt, s másnap keservesen panaszkodott: jaj, doktor uram, csak nem gyógyulok az orvosságától; menten kikíváncozott belőlem, alig tudtam visszaszorítani! Terjengössé tenné e szükre tervelt kis tanulmányt,

ha most e dologra is kitérnék – ezt ma mellőzöm. De rá kell mutatnom arra, hogy mikor a bank a készpénzzel való fizetés megtagadásának szabadságát fentartja magának éppen rendkívüli idők számára: ezzel azt cselekszi s azt a kilátást nyitja, hogy éppen ilyen rendkívüli konstellációk közepett (a milyenek elvégre valami politikai vagy gazdasági bonyodalom esetén, bár ideiglenesen, de felbukkanhatnak), vagyis éppen mikor legnagyobb veszedelem volna a pénz értékének ingadozása, éppen akkor nevelne tetemes ázsiót, éppen akkor szállítaná le pénzünk értékét, még pedig tetemesen, a külföldiekhez képest, s így külföldi hitelezőinket éppen ilyen esetekre fenyegetné az a veszedelem, hogy mikor a legnagyobb mértékű fizetségeket várják, éppen akkor érzék őket a legnagyobb veszteségek. Mert hiszen ha a Bank nem ad aranyat, akkor a külföldi hitelező, a ki magyar adóstól pénzt kapott ugyan, de nem aranyat, ezt a számára értéktelen pénzt csak a tőzsdén cserélheti át a maga országabeli pénzre – ott pedig a magyar pénz értéke a megnövekedett kínálat és a lecsökkent kereslet következtében alája száll annak az értéknek, a melyet megadna neki a magyar és a külföldi pénzürem aránysúlya közt való törvényszabta arány – vagyis, ha törvényes aránysúlv arány szerint száz koronáért 85 márka járna, a tőzsdén csak, mondjuk, 83 márkát kap érte. E két érték közt való különbség, mint mindenki tudja, az *ázió*, és, mondom, az ebből okozott veszteség le-

nyeleti s legtöbb veszteséggel épp akkor fenyegeti a külföldi hitelezőt, ha a mi jegybankunk nem ad aranyat, mikor neki t. i. e külföldi hitelezőnek, legtöbb követelése van nálunk. Hát nem volna bolond ez a tőkés, ha a legkisebb forgalomra is szóba állana ezzel a mi piacunkkal, mikor mentül nagyobb volna a velünk való forgalma, annál biztosabb és annál nagyobb veszteség fenyegetné?

Ez ellen a képtelen állapot ellen csak egy orvosság van: törvényben való kötelező elrendelése annak, hogy a Bank, nem törődve semmi egyéb magasztos hivatásokkal, és letéve minden őrzőangyali idealizmusról, nekifeküdjék az ő gyakorlati rendeltetésének és szabadalmára való egyetlen feljogosítójának, hogy, tudniillik, a bankóit mindig, minden esetben és levonás nélkül váltsa be aranypénzre. Ez az, a mit a pénzpiacz tolvajnyelvén a készfizetés megkezdésének mondanak.

VI.

Ha, a mi immár világos, pénz- és hitelügyleti függetlenségünk körül – a mi nélkül az önálló vámterület hasznavehetetlen szerepe van a jegybanknak is: okvetetlen felbukkan a kérdés, vajjon gazdasági függetlenségünket, s éppen Ausztriával szemben, kivívhatjuk-e, ha jegybankunk ugyanezzel az Ausztriával közös?

Eleve megmondom, hogy én föltétlenül a szakítást ítélem kívánatosnak a Bank dolgában is -- lejjebb azt is megmondom, miért. De igazsággal el kell ismernem, hogy függetlenségünknek a Bank közös volta magában véve útját nem állja; hogy a mi tenni és szolgáltatni való jegybanktól az ő országa önálló gazdaságának kijár, azt megadhatja a közös bank is, sőt talán, nagyobb voltánál fogva, nagyobb erővel is, mint a kisebb külön bank.

Mert mire való a jegybank, mi a szerepe s rendeltetése az országok gazdasági életében?

Az elsőt, a legfontosabbat már bőven fejtegettem: azt, hogy médiuma, közvetítője, lefolyatója s egyben megkönnyítője legyen az arany ki-beözön-

lésének. Mindazt, a miben ez áll s a mi ezzel összefügg, egy csapásra biztosítaná a készfizetés gyakorlatának törvényes elrendelése; nincs benne kétség, hogy ennek közös bank is megfelelhet, s egészen bizonyos, hogy az Osztrák-Magyar-Bank e törvényes parancsnak készséggel meg is felelne. Aminthogy tegyük hozzá megint csak az igazság kedvéért – a Bankot az ő mai ferde felfogásába s félszeg helyzetébe nem a maga kezdése sodorta, hanem – s eleinte kedve ellen – a két kormány megegyezése előtt hajlott meg, mikor elébb fenntartással és korlátozva kezdte meg a készfizetést, aztán elméletet is csinált rá, hogy miért. E dologban nem az Osztrák-Magyar-Bankkal kell megküzdenünk, hanem – a mely a tizenkét éves vérlázító huzavona mögött áll: az osztrák kormány, törvényhozás, közvélemény hatalmával. Ha ezzel megküzdeni nem tudunk, akkor a közös bankon sincs hatalmunk, s ekkor igenis, már a valuta-rendezés fő fontosságú befejezése kedvéért is szakítanunk kéne Ausztriával a bankügy terén is, s meg kéne alkotnunk a külön magyar jegybankot ...

Második szerepe a jegybankoknak az, hogy a jegykiadás monopóliuma révén hatalmukba került roppant pénzerővel az ország hiteligényeit elégítsék ki. Ezt a közös bank éppúgy megteheti, mint az önálló, sőt némiképp jobban, mert közös lévén, nagyobb, tehát gazdagabb is, – viszont a pénzszükség nem mindig egy időben támadván mindakét ország-

ban: ha odaát nincs igénybe véve, ideát teljes ket-
tős erejével szolgálhatja a mi szükségünket, igaz,
hogy – s ez a külön jegybank mellett szólna –
ha viszont a pénzszükség mindkét országban egy-
idejű, akkor több hasznát vennők a mi külön ban-
kunknak, még ha kisebb is. Mert a közös banknál
nemcsak az a baj, hogy ideát ilyenkor félerővel dol-
gozik, hanem az, hogy alkalmasint még ennyivel
sem, hanem föltétlenül az osztrák piacot szolgálja
ki jobban és első sorban. S ezt nem éppen embe-
reinek rosszindulata vagy kötelességmulasztása foly-
tán, hanem mert ez nem lehet másképp; egyidőben
áll szemben úgy az osztrák, mint a magyar pénzvilág
befolyásával, s az osztrák pénzvilág lévén az erősebb
és hatalmasabb: az ő hatása és befolyása is nagyobb.
Harmadik soron idegenben szerepel a jegybank,
mint az ország hitelének legelsőbb rangú és leg-
hatalmasabb megszerzője és biztosítója. Nékie kell
külföldi összeköttetéseinket szervezni. Nékie kell új
hitelforrásokat keresnie, ezek közt legalkalmasab-
baknak minálunk kezére járnia, itt is úgy áll a dolog,
hogy közös bank, nagyobb lévén, mindezt nagyobb
hatalommal és kilátással teheti, mint a külön kisebb.
De itt is igaz, hogy az osztrák pénzvilág természet
szerint nagyobb befolyása aligha engedi meg a közös
Banknak, hogy külföldi pénzforrásoknak minálunk
való istápolásával versenytársakat neveljen a ben-
nünket eddig verseny nélkül markában tartó osztrák
tőkének.

Mindez azonban a külön jegybankot, az Ausztriával való bankbéli szakítást múlhatatlan szükségéggé nem tenné. Közös bank talán kevesebb hajlandósággal, kevesebb serénységgel szolgálna ki bennünket, de, mondom, nagyobb voltánál fogva nagyobb befolyássá], tekintélyivel és hatalommal.

Mindazonáltal elkerülhetetlen a bankügybeli szakítás, a külön magyar jegybank megalkotása. *Mindenesetre* elkerülhetetlen, ha Ausztriával bármiféle összefüggésben vagy különszakadtságban, de *békében* akarunk élni. Ezzel is úgy vagyunk, mint a külön vámterülettel. Ez a gazdasági kérdésünk sem pusztán gazdasági, ez is első sorban politikai. Felhőben jár az a kérdés, hogy mi jobb: közös bank, vagy külön bank? A valóságban csak akkor vetjük meg a lábunkat, ha a kérdést úgy teszszük föl, hogy mi jobb: kisebb erejű külön magyar jegybank, mely azonban egészen a *mienk*, vagy nagyobb erejű közös jegybank, mely azonban *Ausztriával* közös? Itt aztán gondolkozni sem kell a feleleten. Sőt nem is kell magunknak beszélnünk: beszél az osztrák. Azt mondja, hogy a Bank az *övé*. Azt mondja – s ezt egyformán mondja Reichsrath, Landtag, Fachverein, Centralverband és mindenki, a kinek odaát szava van: hogy irgalom, kegyelem és jótétemény, ha Ausztria egyáltalában megengedi, hogy az *ő* bankjának bárminemű hasznát vegyük, s nemcsak hála jár minden fillérért, amit onnan kapunk, hanem *ellenszolgáltatás* is,

melynek csak legkisebb foka az, ha Ausztriával való bárminő gazdasági vagy politikai vonatkozásunkban feltétlenül lemondunk, engedünk és meg-alázkodunk. Ha vám, fogyasztási adó elszámolása, iparfejlesztés és száz egyéb dolgában az ő diktálásukat vakon elfogadó egységbe nem állunk: *ők* bizony nem engedik, hogy az *ő* bankjuk az *ő* pénzükből egy garassal is a kezünkre járjon! Hiszen az a hirtelen divatba kapott fenyegetés is, hogy ha szakítani akartok: jó, de akkor szakítsunk rögtön! – az sem jelenthet egyebet, mint hogy ne mukkanjatok, különben rögtön elfordítjuk tőletek a *mi* bankunk áldásait, mert olyan bolondok nem vagyunk, hogy a *mi* pénzünkön, a *mi* tőkénkkel, a (??) hitelünkkel hagyjunk benneteket magunk ellen szervezkedni és talpatokra állani! S ha ez a hangulat megvan az osztrák pénzvilágban – aminthogy megvan, – s ha e pénzvilágnak a legsemlegesebb igazgatóságú közös bankra is természete szerint nagyobb a befolyása, mint a *mi* világunké: vájjon van-e, a ki elhiszi, hogy, ha elméletben még úgy el lehet is gondolni a közös bankot, a mint a *mi* önállósulásunkat kiszolgálja és előmozdítja: a gyakorlatban az osztrákok hagyni fogják-e, hogy ezt megtegye, sőt ilyen kívánságunk nem lesz-e egyenes fölhívás arra, hogy az osztrák pénzvilág gazdasági boldogulásunk ellen legerősebb ellenségül éppen az Osztrák-Magyar Bankot állítsa első sorba?

Nyilvánvaló, hogy a miket a *mi* tisztelt szom-

szédaink a Lajtán így átkiabálnak, nagyrészt maguk is elhiszik, sőt olyan erős meggyőződés rikolt ki lármájukból, hogy ideát is nem egy hívője akad, a ki reszketve gondol a nagy erőpróbára, ha a mi szegény magyar gazdaságunktól a Bank az ő áldásait elvonná.

Ez a reszketés oktalan.

Vagy igazság mind ez a lárma, vagy nem.

Ha igaz az, akkor hiábavaló a reszketés és örült-ség az erőpróba. Akkor nagyzási hóbort minden követelődésünk, s nincs egváb dolgunk, mint hallgatni és mívelni, és mindenben engedni, csak hogy az isten szerelmére el ne veszítsük kitartóink jó-akarátát.

Ha azonban nem igaz, akkor nem reszketni kell, hanem cselekedni. Semmiféle és semilyen természetű békés megegyezésünk nem lehetséges Ausztriával, ha eleve és gvakorlatban orra alá nem dörögöljük, hogy *őtőle* nagyzási hóbort azt hinni, hogy az «ő» bankja nélkül megélni nem tudunk. Vagyis: bankbéli szakítás és külön magyar jegybank állítása.

Hogy ez éppúgy, mint a köteles készfizetés megkezdése, nem boszorkányság, s hogy ezenfelül ez az egyetlen útja általában az Ausztriával való gazdasági és politikai békének, és különösen a pénz- és hitelügyinek, azt kell most apróra vennem.

VII.

Talán eléggé megmutattam, hogy a politika és gazdaság mint fut össze egyetlen útba, melyen gazdasági önállásra juthatunk s ezzel a vámbeli szakítás megkívántató feltételéhez. Be kell fejeznünk valutánk rendezését s meg kell teremtenünk a külön magyar jegybankot. S itt ismét abban a kényelmetlen helyzetben vagyok, hogy nem is kisebbségben, de szinte másamban kell állanom, szemben a közfelfogással, mely tudósok és gyakorlati emberek, tözsérek és államférfiak ajkán egyforma szánó mosolygással jelentkezik: valuta? bank? mintha az olyan egyszerű dolog volna! Mélyen átérzem kiesi voltomat ezzel a nagy egyhangúsággal szemben, s ha mégis ellenkezni merek, csak azért merem, mert én meg tudom mondani, miért ítélem mindezt igenis egyszerű, sőt könnyű dolognak, de arra, hogy mért nehéz vagy épen veszedelmes, mélységes ümgetésnél és komor szemöldökránczolásnál nyomósabb ellenyetést se nem hallottam, se nem láttam.

Nyomósabbat mondok, mert egyébként, főképp a valuta körül, bizony írtak és beszéltek teméntelen

sokat, gyakran épen az én konok eretnekségemen való példamutatásra. S e ponton bocsánatot is kell kérnem az olvasótól, ki egyebütt és egyéb alkalommal a valutakérdés körül talán már találkozott velem, s immár egy évtizedes háborúságaim után, egy kicsit unhatja az én – köztünk legyen mondva: nekem sem természetem szerint való – *ceterum censeó*-s kitartásomat, mikor ugyanazon balgaságok ellen újra meg újra ugyanazon okfejtéssel kell sarkamra állanom. Mentségem az, hogy *kell*, hogy az úgynek tartozom vele s tartozik minden esetben mindenki, mikor világosan látja, hogy a gondolkodás nélkül való világbabeszélés, hogy tud elhomályosítani olyan igazságokat, melyeknek ilyen alulkerülése végzetes gyakorlati következással jár. Mint eddig is annyi kis és nagy vonatkozásban: íme most az egész országtól lázasán követelt külön vámterület előtt is akadályképpen találkozunk valutánk rendezetlenségével. Nem felesleges hát újra – de reméllem utoljára szükséges – szemébe nézni annak az éhhetetlen tudákosságnak, melynek tekintélye ezt a kölönözöt oly rég idő óta nyakunkon tudja marasztani.

Most különben csak igen röviden, épen csak pedzeni akarom e dolgot; a kit részletei bővebben érdekelnének: régibb és egyéb Írásaimban bőven talál belőlük. Röviden foglalom össze a babonát, mely miatt a kormányok s utánuk a Bank emberei is visszarettek a készfizes állandó és köteles gya-

korlásától. Azt mondják, nyilván hiszik is, hogy kicsiny, szegény, eladósodott ország létünkre az arany tőlünk kifelé tart, s ha ennek, túlságos kiözönlés idején, a készfizetés felfüggesztésével útját nem álljuk, az ország minden aranya idegenbe megy.

Ezt az emberek mint szakemberek mondják, részint mint az elmélet, részint mint a gyakorlat, részint mint mind a kettőnek emberei.

Nos hát: előbb is, mint az elmélet embereitől kérдем tőlük: mire való a valutarendezés, mely, vessük közbe, elég szép pénzünkbe került? Ugyebár arra s a költséget azért nem sajnáltuk tőle, hogy *a pénz-érzének szabad ki- és beözönlése útján* e pénz értékbeli állandósága biztosíttassék – azért ezen az úton, mert más út erre nincs és ez az út az egyetlen – a mit tagadni különben nem is jutott eszébe a legkomorabb aggodalmaskodónak sem. Kérдем tehát: egyáltalában milyen szándékkal fostak hozzá a valuta rendezéséhez, ha annak egyetlen útjára nem mernek rálépni? Nem volt nehéz fentebb egy helyütt kimutatnom, hogy a készfizetés megakasztása *mindenesetre* megrontja a valutát, mert föltétlenül ázsiót okoz. Az aggodalmasok viszont azt mondják, hogy a készfizetés meg nem akasztása is minden bizonynyal megrontja a valutát, mert minden aranyunkat idegenbe folytatja. Ez a két igazság, ha mind a kettő igaz, együttvéve nem jelent egyebet, mint azt, hogy ezek szerint valutát rendezni egyáltalában nem lehetséges, igaz ez? En-

nek az örült elméletnek szemébe nevet a gyakorlat: a világ minden művelt országának, de még Törökországnak is rendezett valutája van. Van – tehát nem lehetetlen.

S ezzel a gyakorlat embereihez fordulhatunk. Arról nem is szólok, hogy efféle aggodalom soha. sehol, senkiben fel nem támadt, s Ausztria és Magyarország tudósai és állambölcsei ezzel a kitalálásukkal örök nevet biztosítottak maguknak a gazdasági tudomány történetében, a hol ha a derék Law lesz mintegy *standard* példája a bankósvindlinek, mi leszünk örök példái a valuta hogy is mondjam – óvatosságnak. De bátor volnék a gyakorlat férfiai egy gyakorlati, kézzel kitapintható, szemmel meglátható valósághoz odafordítani. Tizenharmadik éve, hogy a bank fentartja magának azt a plátói szabadságot, hogy erős aranykiözönlés idején a készfizetést felfüggeszsze – s e fentartással teszi valutánkat *de facto* rendezetlenné. Tizenharmadik éve, hogy, mondom, ez a fentartás és ez a szabadság csak *plátói*, mert valójában tizenharmadik éve szabadon ömlik nálunk ki-be az arany, s a Bank valójában egyetlen egyszer sem függesztette fel a készfizetést. Tizenkét esztendő alatt egyszer sem adódott alkalom erre az aggodalmasan fentartott rendszabályra – pedig ki meri azt mondani, hogy éppen ez a tizenkét esztendő kedvező gazdasági esztendő lett volna, s az aranyak, ha tudott volna teljesen és örökre búcsút venni a kapufélfánktól,

erre a tizenkét év során kevés alkalma lett volna! Nem tette – s ha az elmélet képtelenségnek bélyegzi az egész aranykiözönlési aggodalmat, a çyankorlat már azt is kipróbálta, hogy agyrem, a mitől nem kell tartania sem a közös Banknak, sem, ha sora kerül, a külön magyar jegybanknak.

De van ám, úgy mondják, egy másik bökkenő is. Ne vitassuk – teszik hozzá nagylelkűen – hogy a kötelező készfizeset jó-e vagy rossz, lehetséges-e vagy lehetetlen, könnyű-e vagy nehéz – annyi bizonyos, hogy megkezdésének napját törvényben előre megszabni nem szabad, mert ezzel az egész tőzsérvilág valuta- vagy idegen váltóbeli (devisé) spekulációjának úgynevezett *szabad prémiumot* adunk, azt tudniillik, hogy a mi bőrünkre *biztosan*, kockázat nélkül, a jövőt előre tudva spekulálhat.

Ez a pokolian ravasz okfejtés – az efféléket számontartó emlékezhetik rá – most harmad féléve is felbukkant, annak a kiegyezési törvényjavaslatnak kapcsán, mely a valuta rendezésének befejezését kilátásba helyezi ugyan, de az ezt tevő készfizeset megkezdése napjának meghatározását a kormányok bölcseségére bízza. Már akkor bátor voltam megjegyezni, hogy a mi monarchiánk sajátos állapotai közepett a legbölcsőbb kormányok bölcsesége sem tud arról tenni, hogy a biztos határnap ki nem tűzése egyet ne jelentsen a köteles készfizeset megkezdésének egészen bizonyos elmaradásával. Félek, hogy nemcsak mostanáig volt igazam, de még so-

káig igazam lesz. Aminthogy a deviza-spekulációról való nagyszerű elmélet sem okosabb ma, mint harmadfél éve volt. A ki egyáltalában gondol vele valamit: mire gondol? Miben áll a spekuláció, akár arannyal és devizával, akár egyébbel? Spekulálni csak *à la hausse* lehet vagy *à la baisse*. A ki *à la hausse* spekulál, azt csak úgy teheti, hogy ma valami értéket vásárol, azt remélve, hogy azt később drágábban adhatja el. A ki *à la baisse* spekulál, azt teszi, hogy mai áron elad olyan értéket, mely ma tulajdonképp nincs birtokában – azt remélve, hogy szállítás napjára majd olcsóbban veheti meg, mint a milyen árban szállítania kell. Harmadik eset nincs. A két lehetséges közül pedig melyikre gondolnak a deviza-bölcsek, mikor éppen a szóban forgó értéknek, arannyak, idegen váltónak ára akkor is az az ár volt, azóta is, ma is az az ár, a melyet éppen ráparancsolna a törvény, kötelező beváltás esetére, a Banknak? A márka ára akkor, 1902-ben 117 fillér volt. Hogy lehetett volna ezzel spekulálni, ha a törvény 1902 végén megszabta volna, hogy, mondjuk, 1903 márczius 1-től fogya, a Bank köteles ugyancsak 117 fillérért adni a német márkát vagy ezzel egyenlő arany mennyiséget? S ma is: a márka ára 117 fillér, s ha, mondjuk, idén július 1-től fogya a kötelező készfizetésre térnénk át, ez ma sem jelentene egyebet, mint a Banknak törvény útján való kötelezését arra, hogy ugyancsak 117 fillérért adjon egy német márkát vagy megfelelő arany-

mennyiséget. Hol lehet itt spekulálni? S hol itt a prémium? Azt hiszem, ha a deviza-spekulációs elméletnek *ebből* a prémiumból kellett volna megélnie: harmadfél napot sem ért volna, nem immár harmadfél esztendő.

Tehát: nem, – a valutarendezésnek semmi, de éppen semmi komoly akadálya nincs. S ennek újra való megállapításával búcsút is veszek e fejezettől, hogy rátérjek az önálló magyar jegybank körül való – s már eleve megjegyzem, hogy szakasztott ennyire helytálló – aggodalmakra.

VIII.

Magyar Nemzeti Bank – vesd le a sarudat olvasó, vagy emeld meg a kalapod, vagy bármimód, de őszintén érzékenyülj el, mert szent föld az, a hová most eljutottunk, mert mindig szentek a nemzetek álmai és vágyakodásai. Már a márczius 15-iki tizenkét pont közül a kilenezedik Nemzeti Bankot követel, 1867 óta pedig, mióta újra *vagyunk* a világon, a külön magyar vámterületen kívül az önálló magyar jegybank a magyar álmok és vágyakodások Igéret-Földje, s a nemzet azzal a fajta sóhajtozással gondol rá, a milyen a nótából sír ki: «Hej, ha nekem száz forintom volna, A kilincsem sárgarézből volna!...»

Mulatságosnak mondjam-e vagy elkeserítőnek, hogy ez a nótázás tulajdonkép elejétől fogva élehetlenség volt, mert száz forint nélkül is régen rézkilincsünk lehetne, csak meg mertük volna markolni. Prózában szólva: ok nélkül való a lemondó aggodalom, hogy a mi koldus országunknak nincs honnan megszereznie a jegybank állításához szükséges tőkét. Elsőbb is jegybankra – mint alább még kifejtem – csakúgy dőlne a pénz, akármennyi kellene

is hozzá. De különben is – és ez az, a mire elég furcsán sohse gondolnak – jegybankhoz nem is kell tőke; üzletei számára egyáltalában nincs szük-sége eredeti alaptőkére, szervezkedni pedig oly ke-vésre van szükége, hogy azt országnyi területen folvó üzlethez képest említeni sem illik.

Mínthogy ez így általánosságban kimondva vak-merő eredetieskedésnek tetszhetik, minden elmélke-dés h elvett egyszerűen rámutatok a gyakorlati való-ságra, s nem is az idegen, a miénktől elütő visz-nyok közt dolgozó nagy jegybankokat veszem sorra, a Bank of Englandet, Banque de Franceot vagy a Deutsche Reichsbankot, melyekről, a kit érdekel, hamar kitudhatja, hogy sem alapításuk nem történt nagy tőkével, sem üzleti forgalmuk számára nincs alaptőkéjük. Példának és bizonyításom tárgyának azt a jegybankot választom, mely bennünket legköze-lebbről érdekel, melynek a mi viszonyainkkal is számolnia kellett, s mely e mellett ma a világnak köztudomás szerint legjobban fundált, legbővebben biztosított, legóvatosabban dolgozó jegybankja: épen az Osztrák-Magyar Bankot.

Az Osztrák-Magyar Banknak van ugyan körül-belül 180 millió koronára rúgó saját tőkéje, de ennek legnagyobb részét – 160 millió koronát – legutóbb 1862-ben kölcsön adta az osztrák állam-nak, – a megmaradt 20 millió koronányi tőkét pedig, ugyebár, nem tekinthetjük annak a tőkének, melylyel a Bank az ő hatalmas üzleti forgalmát

táplálja? igaz, hogy az osztrák állam e kölcsönpénz egy csekély részét azóta már visszafizette, azonfelül a Banknak óriási tartalékai is vannak. Ám mindez legnagyobb részét épületekbe s egyéb ingatlanokba van lekötve, tehát nem forog a Bank folyó üzleteiben. Hát micsoda tőkével rendelkezik akkor – mert *kell* rendelkeznie – az ő nagy forgalma számára? Ezt könnyen és pontosan megmondhatom: *a Bank üzleti tőkéjét az a hitel leszi, melyet az osztrák s a magyar közönség megad a Banknak, mikor az ő céduláit pénz gyanánt fogadja el.* Ez a világért sem elméleti megállapítás. Mit ad a Bank annak, a ki tőle kölcsön vesz? Bankót. S mi ez a bankó? Utalvány az osztrák s a magyar közönségre. Tehát kinek a pénzével szolgálja ki az ő feleit? A közönség pénzével.

Azt vethetik ellenem, hogy ez nem bizonyít semmit. *Ma* lehet, hogy a Bank dóba így áll, – ma, mikor már erőbe kapott, megfundált, körülbástyázott, kipróbált. De nálunk, az önálló magyar jegybank állítása körül arról van szó, hogy *új* bankot állítsunk, fundáljunk meg, illeszszünk bele gazdaságunkba.

Helyes. Lássuk hát, hogy alakult a mai Osztrák-Magyar Bank, annak mintegy gubója: az Osztrák Nemzeti Bank. 1816-ban, június 1-én alakult – tegyük menten hozzá: sokkal súlyosabb körülmények közt, mint a minők most várnának az önálló magyar jegybankra. Az osztrák államnak akkor közel félmilliárd sájn forintnyi papírpénz forgalma volt,

vagyis ilyen nagy fedezetlen függő adóssága, s a Bank alapításának egyik fő célja az volt, hogy mindenképp előtt ezeket az államjegyeket váltsa be, melyeknek összege a 1810-iki pátensben 450 millió sájn forintra prelimináltatott, valójában azonban 455 milliót kellett beváltani. A beváltás ugyan nem névértékben történt, hanem 2 és fél sájn forintért járt egy pengő forint. Mindazonáltal ez állami tehernek igen tetemes része szállt ezzel a Bank vállára – mint utólag kitűnt: az állam a maga pénzéből 81 millió ezüst forinttal járult hozzá a beváltás költségeihez, a Bank pedig a «maga» pénzéből (igazában a közönségéből) 101 millió ezüst forinttal. Nos, mit gondol az olvasó: ennek az előzetes tehernek, a jegybank egyéb feladatainak s az arra váró üzleti forgalomnak a Bank mekkora alaptőkével vágott neki? Pontosan tíz millió pengő forinttal – névszerint. Hangsúlyozom, hogy névszerint, mert valójában e tíz millió nagyobb részét a részvényesek akkor fizették már be, mikor a Bank a függő államadósság beváltásának az öregjén rég túl volt. Mikor ebbe a műveletbe belefogott, akkor befizetett tőkéje nem volt több 200,000, mondd kétszázezer pengő forintnál – ez pedig talán mégsem akkora összeg, a melyet banknál tőkének szokás tekinteni, főképp ha *ebből* a kétszázezer pengő forintból, ebből a semmiből, az államnak, a mit a Bank megcselekedett, menten sok millióra, végül 101 millió pengő forintra rúgó kölcsönt kell adni! S ezt a kivonási csodát a

Bank nem csak hogy, mondom, meg tudta cselekedni, hanem ezenfelül becsülettel ki tudta szolgálni az osztrák piacz hiteligényeit, a készfizetést pedig oly pompásan tudta gyakorolni, s annyira úgy, hogy azért nem árasztotta el a piacot bankóval, hogy bankóiért az akkori ezüstpénzhez képest még felpénzt is fizettek. Annyira világosan ezek átlátásával alakult a Bank, hogy, mint szabadalmi leveléből kiderül, az állam nem részvénytőkét keresett, hanem részvényeseket, nem pénzes Bankot, hanem egyszerűen bankszervezetet, mely mentül előbb munkába fogjon. A Bank pátense szerint az alakítandó részvénytársaság ugyan 50,000 darab 200 pengő forintjával befizetendő részvényből alakul – de működését, úgymond a pátens, menten megkezdheti és köteles megkezdeni, mihelyt az 50,000 részvényből – 1000 be van már fizetve. Vagyis, mint mondtam: 200,000 pengő forint!

Így van s így volt ez mindenütt a világon; sehohsem úgy történt a jegybank állítása, hogy valamely hatalmas pénzcsoport a közönségnek bankóval, vagyis egy kényelmes pénzforgalmi eszközzel való ellátására a maga tőkéjét kínálta volna, hanem inkább még az állam igyekezett arra, hogy a bank szabadalmazása fejében attól maga is mentül olcsóbban, mentül nagyobb kölcsönt kapjon – miből? a közönség pénzéből! A bank mindig csak a közvetítő volt, melynek tervezőitől gondolt feladata abban állt, hogy a közönség zsebéből mentül

nagyobb pénzüsszegeket mesterkedjen át az üres államkasszába – azon az egyszerű úton, hogy a közönség a kasszákhöz 'hozta a pengő pénzt, a bank bankót adott érte, a pénzt pedig kölcsön adta az államnak. Igaz, hogy ezek a boszorkánymesterek rendszerint részvénytársaságok alakjában bukkantak föl, de a részvényesek nem arra valók voltak, hogy részvénytőkét szolgáltatassanak, hanem egyszerűen arra, hogy *legyenek*, s az ő személyükben s az ő társaságukban szervezet, fülön fogható, rendelkezni tudó és felelős jogi személy álljon a nagy átzebe-lési művelet szolgálatára és véghezvitelére.

Mindezzel a viláért sem azt mondom, hogy állítsuk fel a magyar jegybankot minden tőke nélkül – hiszen még azt sem mondtam, a minnek es-hetőségére szintén ki kell térnünk: hogy az önálló új magyar jegybank ne szakadhatna ki a mai kö-zös bankból. Bizonyos gyakorlati okoknál fogva jó ha a magyar jegybank bármely módon, de igenis tőkével alakul, csak hogy e körül *nem az ám a kérdés, hogy tudjuk ezt a pénzt összeszerezni, ha-nem az, hogy a magyar állam mennyit kérjen és kapjon, évenként 2-3-4 millió koronát-e, attól a szerencse fiától, a kitől ezt a kitűnő, mert biztos jövedelmű üzletet nem sajnálja?* Ha állambölcseink-nek mégis aggodalmaik volnának, hogy a mi sze-gény hazánk hol talál ilyen vállalkozót: ajánlom bízzanak meg tőzsdebeli embert a pénz fölhaszno-lásával. Nem muszáj éppen nagyfejűekhez fordul-

niok – akármelyik galopin is megteszi, sőt ha a formákra nagyon nem tartanak, jó arra a sarki hordár is. Az üzlet – üzlet, jó üzleten mindenki kap, s a mai világban egy végre is kultúrország jegybankját vállalni isten bizony nem a legrosszabb üzlet.

Az most a kérdés, mi minden kell (vagy talán nem is kell) ahhoz, hogy a magyar Bank minden föladatnak megfelelhessen, a mit jegybanktól egyáltalában várni lehet. Eleve kimondom a nagy szót, hogy, ha csak egy csepp józan észszel ütjük nyélbe s a gazdasági okosság legkisebb szemmel-tartásával: a mi Magyar Nemzeti Bankunk lesz a világ legjobban fundált, ingadozások ellen legjobban biztosított, rendelkezésére álló érczalappal legjobban felszerelt jegybankja.

IX.

Az eddigiek után azt talán már merhetem állítani, hogy a magyar jegybankot attól semmiesetre sem kell féltetni, hogy pénz híján meg se születhetnék. De vannak egyéb aggodalmak is, melyek a körül a két mag körül sűrűsödnek, vajjon a Magyar Nemzeti Bank tudná-e egyfelől azt az üzletet, másfelől azt a gazdasági állampolitikai hivatást úgy ellátni, a miket ma az Osztrák-Magyar Bank nálunk ellát, s a hogy ellátásukban remekel, csodát mivel, egyenesen földön járó gondviselést jelent.

A mi az üzletet illeti – rosszul megcsinálni mindent lehet, s ha szatócsokkal és jogászokkal szervezik a Bankot, akkor nem is lát az el semmit, csak-hogy ennek a Banknak akkor nem az volna a baja, hogy magyar bank vagy kisebb bank, hanem az, hogy szándékosan elrontott bank. De azt csak nem állítja senki, hogy Magyarországon ne találhatnának bőséges számban igen arravaló finánczemberek? Sokkal komolyabb az a félelem, hogy e férfiak, bármily hozzáértőek legyenek különben, nem tudnak majd olyan erősek lenni a politikai befolyás révén a Bank

hitelére pályázó magyar előkelőségekkel szemben, mint a közös bank vezetősége, melyet az ő osztrák-magyar volta óv meg ilyen egyoldalú befolyástól. Nem mintha a magyar nagyurak nem volnának megbízhatók és hitelre érdemesek, gyakran inkább, mint az Osztrák-Magyar Banktól ma hitellel ellátott kereskedők egy része. Csakhogy jegybank üzetének specifikus tekintetei vannak, a mik miatt gavallér hitelkérővel ne szeressen szóba állni, legalább is ne váltó leszámítolására. Minden egyéb banknál szigorúban kell ügyelnie az áruváltó és a finánczváltó közt, vagyis egyfelől olyan váltó közt való különbségre, mely, mint a kereskedő váltója, maga is mintegy kész érték, mert leszámítolása tulajdonkép valamely már szállított áruért rövidesen járó összegnek pusztá és ugyancsak rövid időre való előlegezése, – másfelől olyan váltó leszámítolása közt, mely, mint a nagyúré többnyire, még meg nem levő ellenérték híján csak fizetési ígéretet képvisel – bármily megbízhatót, de csak ígéretet. Nem fejtegethem itt bőven, hogy ebből következően s mert a jegybanknak az ő külön rendeltetésénél fogya egyre azt kell szemmel tartania, hogy az ő bankóforgalma a piacz üzleti szükségének mértékén túl ne terjedjen, miért főképp a *kereskedő* váltója lehet csak a specziálisan a bankóforgalom fedezésére szolgáló úgynevezett *bankmässig* váltó, – a mi persze nem zárja ki azt, hogy a jegybank más-sal mint kereskedővel más természetű, akár váltó-

üzletet is akármennyit ne köthetne. De bizonyítással is csak megerősíteni tudnám, hogy az üzlet szolidságát féltő aggodalom elvben komoly, s ha van alapja a valóságban, akkor igazán veszedelem várná a Magyar Nemzeti Bankot. Csakhogy *de strigis quae non sunt, nulla fiat quaestio* – ez is olyan boszorkány, a melyik nincs. Ha volna, már találkoztunk volna vele; hiszen van bankunk elég, ha nem is jegybankunk; van olyan is, mely nem bírná a gavallér klientélát; ezek is, mint a többiek, ugyancsak ki vannak téve a politikai s a társadalmi befolyásnak, s ezenfelül valamennyinek igazgatóságában ott ülnek a nagy urak s mindegyiknek meg van a maga házi mágnása, mégsem mutatkozott sehol ez az egyoldalú befolyás. Nem kell hát attól tartani, hogy a jegybank körül ez másképp lesz, s általában nem kell azon aggódni, hogy szolidság dolgában a magyar jegybank még akkor is fel ne vehetné majd a kesztyűt a mai közös bankkal, ha a mi új bankunkat – a mi éppen nem szükségszerű – semmi születési vagy munkálkodást szál nem fűzné a mai Osztrák-Magyar Bankhoz.

Csakhogy igen ám: de hogy tudna ez az újdonsült és feleakkora bankocska annak a dicső honmentő hivatásnak elébe állni, mely e mai monarkia számára a mostani Osztrák-Magyar Banknak oly hála kötelező specialitása? Hiszen köztudomású – s a ki mégsem tudná, olvassa meg a Bank hírdetéseiben, újságczikkeiben, parlamenti és ministeri

nyilatkozatokban – hogy a valuta-rendező műveletnek eddigi, lia nem is befejezett eredményét első sorban a Bank bölcseségének köszönhetni. A Bank volt az, mely az érczalapul szolgáló aranyak az utolsó évtizedben közel egy milliárd koronával történt gyarapítását: ha nem is egymaga vitte végbe, de okos és előrelátó intézkedéseivel elősegítette. Nem lehet ugyan eltagadni, hogy e milliárd nagyobbik felét tulajdonképp a két állam adta, de az is valami csuda, hogy még ennek a felének is az atvételi műveletét a Bank mily eredetien és czélszerűen ütötte nyélbe, a másik felét megszerző manipulációkat pedig mily mesés leleménnyel eszelte ki. De mindez a nagyszerűség is semmi ahhoz kepest, hogy' tudta az Osztrák-Magyar Bank úgy kezelni a kamatlábat (s hogy' tudja majd kezelni, ha isten megsegíti, a jövőben is) hogy a váltó-árfolyamoknak a világpiaczon egyre tapasztalható ingadozása közepezt a mi monarkiánkból soha nagyobb mennyiségű arany nem özönlött ki, sőt, mi több, a monarkia ment maradt mind a rettenetes pénzválságoktól, melyek időközben az egész világon végigyonaglottak...

Csokorba fogtam itt az Osztrák-Magyar Bank érdemeinek virágait, melyeket annál kevésbé vitatókéi tőle, mert valóban igen rendes és jó jegybank, s az emberei is okos és józan emberek. De igazságosoknak kell lennünk, s ha a Banknak az ő érdemeiért megadjuk a mi megilleti, juttatnunk kell a hírrózsákból

s a hálakönnyekből másoknak is, a kiknek s munkájuknak s intézkedéseiknek mind e nagyszerűségek tudatos előidézésében épp olyan sok vagy épp olyan kevés részük volt, mint a Banknak – teszem, hogy messzire ne menjek, annak a börzesarki hordárnak, a kiről már megirtani, hogy ő rá kéne bízni a jegybankhoz való tőke felhajszolását. *Szerepe* természetesen volt a Banknak mind e folyamatok körül – de semmivel sem több, mint a mennyi például a dévényi folyammérnökségnek szerepe és érdeme a körül, hogy a Duna ma is nyugatról keletnek folyik s végre a Fekete-tengerbe ömlik. Magamnak is elakad a lélekzetem, mikor kimondom a szentségtörő megállapítást, de mégis kimondom, hogy a Banknak e dicső állapotok előidézésében semmivel nagyobb része nem volt, mint az, hogy ő volt az a hivatal és szervezet, melyben e folyamatok és történések automaticæ lefolytak, s hogy ezeknek szintoly automatikus médiumuk, és, elismerem, hü és pontos nyilvántartójuk volt. Hogy' történt például az aranyak amaz örvendetes beözönlése? Úgy, hogy valahányszor és valameddig a rúdarany vagy az idegen aranyérmek vagy aranyváltók ára alája szállt annak az árnak, a melyen a Banknak ezeket az állam beavatkozásával megszabott tarifa szerint vásárolnia kellett: az emberek siettek ezeket az értékeket a derék Osztrák-Magyar Bank kasszáinál bemutatni s a pénztárosok által bankóban kifizettetni. A bank vezetősége erről mindig a pénztári

jelentésekből értesült – utólag; ülésein – pedig évente harminczhatot tart – e dolog más tartalommal vagy czéllal, mint pusztá tudomásul vételével, szóba sohasem került. Megjegyzem, hogy ez igen helyes volt, mert mit beszélhet bele a Bank olyasmibe, a mibe természet szerint nem folyhat bele? De ekkor viszont ismerjék el, hogy az aranybeözönlés körül semmivel sem volt nagyobb szerepe a Bank vezetőségének, mint az én becsületes hordáromnak, legfeljebb hogy a bécsi urak hat órával előbb ismerték a pénztári jelentéseket, mint a budapesti hordár. Itt újra meg kell említenem, és pedig szívem szerint, hogy a Bank fő emberei igen tiszteletreméltó, higgadt és józan férfiak, s ha most már maguk is elhiszik, hogy az aranybeözönlés valóban az ő czéltudatos munkásságuknak az eredménye, azt csak szuggesztíó okozhatja. Úgy emlékszem, hogy egy bizonyos újságban bukkant föl – most vagy tizenkét éve – egy ilyen bankülésről való köteles megemlékezés kapcsán az a fogalmazás, hogy «a Banknak újra *sikerült* ennyi meg ennyi aranyat beszereznie.» Hogy ez elismerés voltaképpen mit jelent s egyáltalában van-e valami értelme, azt nyilván akkor sem tudta és most sem tudja senki – mindazonáltal, vagy éppen ezért, egyik újság utána írta a másiknak, s el is terjedt az egész sajtóban, a hol nem volt tudományára tartó gazdasági rovatvezető, ki ne a Bank e csak avatottaktól értékelhető sikerének meglátásával és értékelésével

bizonyította volna alaposságát. így terjedt a sugallat mindtovább – s már most állom a fogadást, hogy, ha éppígy szokássá válnék a dévényi folyam-méternökség jelentéseit azzal a dicsérettel említeni, hogy «újra sikerült ennyi meg annyi akó vizet lefolytatnia a Dunán», s ha e dicséret felzengene a sajtóban, felzúgna a közönségben s fölcseggene végre a szószékeken, a parlamentben, a minisztériumokban is: végtére a legszerényebb, leghiggadtabb, legszakértőbb folyamméternök is elkezdene olyasmit érezni, hogy mégsem kis dolog az, a mit ő azzal a hunczut dunavízzel végbevitt – csakúgy, mint a hogy a Bank derék és okos férfiai, úgy látszik, ma már csakugyan maguk is elhiszik, hogy valami különös nagy dolguk volt nekik a körül, hogy az a hunczut arany ide mihozzánk bepatakzott. S szakasztott ekkora csodát mívelt a Bank vezetősége az ő kamatláb-politikájával, mikor azt állítólag a váltóáramlat hullámvásai szerint szabogatta meg. *Nem* e szerint tette, nem is foglalkozott soha a váltóáramlással s ezt is igen jól tette, mert az osztrák és magyar Bank kamatlábpolitikájának semmi köze a váltóárfolyamok hullámvásához. Messzire vinne annak a fejtegetése, hogy némely jegybankénak, főképp a Bank of Englandének igen is van és miért van, csak épen pedzem, hogy e hullámvást csak olyan bank politikájának kell szemmel tartania, melynek érczalapja mint elsőrangú gyűjtőhely szerepel a világ aranyforgalmában. Ilyen bank az angol

bank, melynek igenis ügyelnie kell az arany ki- vagy beözönlési tendenciájára, mert bármely nap meg- eshetik, hogy valóban szállítania kell teszem Japánba va»v Oroszországba tuczatszámra is aranyban a millió font sterlingeket, lévén Anglia az egész világ bankárja. De a mi Bankunk részéről ez az ügyelés nagyzási hóbort volna, mert neki csak monarkiókat kell ellátnia, s idegenből nem keresik föl. S ha ennek azt vetik ellene, hogy épen ezért: mennyivel nagyobb érczalap kell majd a mi kis bankunknak, lia a hatalmas angol bank is megszorul olykor készpénz dolgában – erre az egyszeri szegény emberrel felelek, a ki azon mélázott el, hogy teremtő isten, ha már az a nagy Rothschild is, a kinek pedig mindig van tartalékban több millió készpénze, úgy megszorul néha pénz dolgában, hogy innen is, onnan is össze kell kapnia hirtelen támadt követelések ellátására: mennyivel nagyobb tartalék kéne neki, szegény embernek, hogy minden kötelezettségének megfelelhessen!

A mi tartalék kell, meg tudjuk szerezni, a mi csoda kell, végbe tudjuk vinni, a mit mai a bank ellát, a mienk is el tudná látni, csak azt kell megfontolni, hogy' csináljuk meg legokosabban.

X.

Kimutattam, hogy magyar nemzeti bank állításához alaptőke nem kéne, de ha kéne is, akadna bőven.

Kimutattam, hogy megbízhatóság, hozzáértés, közérdekek ellátása dolgában nem maradna a mai közös bank mögött.

Am mindez ellen azt vethetik: a Magyar Nemzeti Bank megalakítása nem szegne-e meg a szervezkedés bonyodalmain? Nem telnék-e az átmenet akkora időbe, a mekkorát mi ki nem bírunk, s nem járna-e akkora rázkódtatással, a mekkorának kockáját nem vállalhatjuk?

Álljunk elébe ennek az aggodalomnak is. De kár volna elméletben kerülgetni. Pontos, megbízható; le nem torkoltható felelet csak egyben van: ha apróra végig gondoljuk, hogy mehet és hogy menne végbe a Magyar Nemzeti Bank állítása a mi a mai állapotaink közepett.

Bizonyításról lévén szó, számoljunk a legrosszabb, a legszűkösebb eshetőséggel, azzal, a melyikre a valószínűségben nem is kerülhet sor. Tegyük föl, hogy a

magyar államnak úgy tartaná kedve, hogy ismeretlen, befolyás, összeköttetés, főképp pedig egy garas nélkül való embernek dobja oda a jegybank szabadsalmát, s azt mondaná teszem Pénztelen Jánosnak: nesze, János, itt a szabadsalom, csinálj vele, a mit tudsz.

János nem ijedne meg. Tudna mit csinálni és meg is csinálná.

A szabadsalom mit jelentene számára, vagyis mi kellene, hogy benne foglaltassék, hogy valóban a Magyar Nemzeti Bank szabadsalma legyen?

Kettő.

Először: törvényben való kimondása annak, hogy bizonyos naptól fogva, például július elsejétől, az Osztrák-Magyar-Bank bankóczéduláit a magyar állam kasszái el nem fogadják, s magyar területen élő s magyar törvényt uraló hitelező ugyancsak nem köteles elfogadni.

Viszont, másodsor: a magyar állam azon naptól fogya igenis elfogadja, ki is adja pénz gyanánt a Magyar Nemzeti Bank bankóczéduláit, s azt minden magyar törvényt uraló polgár köteles az államtól is, mástól is pénz gyanánt elfogadni.

Mindezek ellenében Pénztelen János vállalja, s bátran vállalhatja, a kikötést, hogy ő meg a saját bankóit, akárki akármikor kívánja, teljes értékben törvényes érczpenzre vagyis arany koronára váltja át.

Ha e föltételek megvannak, Pénztelen Jánosnak egyéb dolga és költsége nincs, mint hogy kasszákat

állítson – sokat, mentül többet, minél könnyebben hozzáférhető, – aztán várjon.¹

Nem kell sokáig várnia. A mely perczben a magyar közönség megtudja, hogy az Osztrák-Magyar Bank czédulája nem magyar pénz többé, megszállja az Osztrák-Magyar Bank kasszáit, s rendre beváltja a közös bankót törvényes aranypénzre. Ilyen közös bankó ma Magyarországon az én becslésem szerint vagy fél milliárd értékben forog, s ha már valamitől félni kéne, attól igenis félhetünk, hogy ennyi ára aranypénznek a magyar forgalomba való kerülését a mi ércpénztől fázó közönségünk roppant kényelmetlenségnek, valóságos csapásnak tekintené. A dolog természeténél fogva az ércpénz sehol sem alkalmas arra, hogy nagy mennyiségben forogjon a közönséges forgalomban. De a mi közönségünk még ezen a természetesen túl is annyira húzódozik az aranypénztől, hogy bár valutánk új rendezésének megkezdése óta Bank- és állam az egész monarchiában vetekedve igyekezett, mindenféle ravasz utakon, az aranypénzt forgalomba juttatni, mégsem sikerült körülbelül 100-150 millió korona áránál többet rá sóznia, még pedig az egész monarchiában, a papírhoz ragaszkodó közönségre; a több arany mindig visszafolyt a Bank kasszáiba. Ezért fontos hát, hogy, mint mondtam, Pénztlen János sok helyütt, és sok és könnyen hozzáférhető kasszát állítson, különben emberhalál lenne a dologból. A közönség ugyanis, mihelyt magyar bankót kaphat, ostrom alá fogja

a Magyar Nemzeti Bank kasszáit, s hogy mennyi időbe teljék, a mennyi alatt a forgalomban lévő fél milliárd osztrák-magyar bankó átcserélődjék magyar nemzeti bankóvá, az azon fordul meg, elég gyors-e az új nemzeti bank bankóprése s elég ügyesek-e a pénztárosai? Ha ebben hiányosság nincs, akkor ez a folyamat két-három hónap alatt lezajlott, s mivel Pénzetlen János a bankót nem adja ingyen, hanem pénzért, aranypénzért: két-három hónap alatt a Pénzetlen János Magyar Nemzeti Bankja körülbelül 500 millió korona érő aranypénzen, érczalapon van megfundálva!

Ez volna aztán az a tőke, melylyel a Magyar Nemzeti Bank a jegybankok szokásos üzleteinek: váltók leszámítolásának (escompte), zálogba tett értékpapírokért kölcsön adásának (lombard) nekiláthatna, szakasztott azon mód, mint a mai közös bank. E pontnál pedig épen nem hallgatom el, hogy ez üzlet terjedelmével egy arányban csökkenne az új Bank érczalapja. Csökkenne, ha aranyat adna kölcsön, ugyanannyival, a mennyi aranyat adott – s csökkenne, ha bankót adna, mert hiszen ezek a bankók túlnőnének a körülbelül 500 milliónyi rendes forgalmi szükségleten, tehát e bankókat mihamarább bemutatnák az új Bank kasszáinál, aranyat kéne értük adni – sőt azt is tegyük hozzá, hogy ez az arany többletet jelentvén a belföldi rendes forgalomhoz képest, nem is maradna itthon, hanem idegenbe vándorolna. Az új Banknak ezt a várható

üzleti forgalmát, a mai közös Bank magyarországi üzletéről ítélve, körülbelül 200 millió koronára becsülhetjük. Mindezekhez a lelkiismeretes hozzávételessel, az ellenőrizhető piaczi valóságból merített adatokhoz képest az új Magyar Nemzeti Banknak, még akkor is, ha a Pénztelen János bankja, a státusa igen rövid idő elteltével, a következő volna:

Forgalomban volna (nem számítva azt a kis arany mennyiséget, melyet most is magába szíva tart a belföldi forgalom s nyilván a jövőben sem választ ki – körülbelül 50 millió koronát, s nem számítva a forgalomban levő váltópénz mennyiségét, mely szintén nem változnék meg) – forgalomban volna 500 millió korona érő magyar nemzeti bankó.

A Nemzeti Banktól a közönségnek járó ez adóssággal szemben, volna a Banknak 300 millió korona érő aranya és 200 millió érő leszámított váltója és zálogba fogott értékpapírja.

Ha ezek után felelnem kell arra a kérdésre, hogy vajjon ez a bank, ez a Pénztelen János bankja jól fundált volna-e: egészen pontosan megmondhatom, hogy aránylag épen tízszer olyan jól fundált bank volna, mint a híres-nevezetes angol bank! Mivelhogy az angol banknak soha sincs több készpénz aranya, mint a mennyi a kasszáinak körülbelül két-három hétre kell, hogy a náluk előrelátható bemutatást, vagyis aranykérést kiszolgálhassák, – míg a mi bankunknál, a mai közös Bank tapasztalatai szerint, legrosszabb esetben időnkint körülbelül tized részét

prezentálnák annak az összegnek, melyről fentebb kimutattam, hogy a Magyar Nemzeti Banknak rövidesen birtokában volna. Hogy ez a különbség honnan van, arról már szoltam; onnan, hogy Anglia az egész világnak bankárja, a hol tehát az egész világ aranyat keres, míg osztrák vagy magyar banknál idegen ritkán keres aranyat s azt is keveset, bel-földi forgalmát pedig bankóczédulával látja el.

... Álljunk itt meg egy perczre és nékünk vissza, íme azt sem volt boszorkányság kimutatnom hogy a Magyar Nemzeti Bankot meg lehetne csinálni tőke nélkül, meg lehetne csinálni Pénztelen Jánossal s mégis megbízható bank volna és jobban fundált az angol banknál. De magától értetődik, hogy igenis nem csináljuk meg pénz nélkül, s nem állunk szóba Pénztelen Jánossal. Nagyon nagy tőke sok volna a jóból, mert a nagy tőke nagy hasznot keres. De vagy ötven millió korona – de ez aztán a legtöbb – kellhet arra, hogy az új Bank kellő könnyűséggel és, a mi fő, kellő tekintélyivel szervezkedjék kellő tekintélyivel épen azokkal a bizonyos politikai és társadalmi befolyásokkal szemben, a melyek iránt való gyengeség a Bank szolidságának rovására menne.

Hogy ezt a tőkét mint szerezzük be azon igazán nem kell a fejünket törni. Ha csakugyan teljesen új bankot állítanánk s mintegy „a föld alól akarnánk előteremteni: akkor is egyszerűen versenyt írhatunk ki rá – a legelőkelőbb pénzcsoport-

tok vetekednének érte, mert annyi ma a foglalkozás nélkül való tőke, hogy valósággal zúdul olyan vállalkozások felé, a mik biztos haszonnal kecses-tétnek. Kisebb országok, Szerbia, Románia sem estek zavarba, mikor jegybankot állítottak, s nem látjuk-e, hogy ilyen kis országok ágyúszállításai vagy kölcsönkötései körül hogy vetelkedik a leg-hatalmasabb államok befolyása, hogy az üzletet a maga tőkéseinek szerezze meg? Mondom: a legelőkelőbb pénzcsoportok egymásra hezitálnának, hogy melyik adjon többet a jegy-szabadalomért, többet annál, a mennyit a mai közös Bank nyeresé-nyrészesedés formájában juttat ma is a két állam kincstárának. De erre alig kerül majd sor; a ver-seny csak tessék-lássék volna. Nem kapná meg, s nem is volna kívánatos, hogy megkapja, ezt a meg-bízást senki más, mint egyszerűen a mai Osztrák-Magyar Bank részvénytársasága, melynek számára és, kellő jóakarattal és hatalommal, a két állam számára is aztán pusztá és igen sima technikai feladat volna, mint szakítsa a mai közös Bankot két egymástól külön, független s teljesen önálló bankká – a mi természetesen nem jár kötelezően azzal a következással, hogy ez a két Bank egymás-nak ellensége legyen. Az Osztrák-Magyar Bank szá-mára bizonyossá tenné a győzelmet az, hogy, mint a minden bank számára szükséges berendezésnek, ingatlanoknak, szervezeteknek már ma is birtokosa, eleve előnyben van azokkal szem-

ben, a kiknek mindezt még csak be kéne szereznüik;

hogy a magyar jegybank-üzletet nyolczvan-kilencz esztendő óta viszi, tehát mindenkinél jobban ismeri, s legjobban tudja, mily határig mehet ajánlatával;

s hogy, főképp, van eszünk, hogy szóba álljunk vele, mert – nem nézve azokat a gondviselési képzelődéseket, melyeket kívülről sugalltak bele – az Osztrák-Magyar Bank igen kitűnő és megbízható társaság.

Igaz ugyan, hogy a mely elemeken a jegybank szolidsága épül: a Bank magyar intézetének és fiókjainak emberei és vezetői e nélkül is rendelkezésre állának akár melyik szabadalmasnak, mert hiszen a cenzorok ma is magyar polgárok, s a tisztviselők sem rabszolgák, a kik ne maradhatnának itt, ha kedvük tartja. De az, hogy meglehetünk a mai Bank nélkül is, még nem ok arra, hogy ok nélkül mellőzzük – egyébként azonban akárki fiával állíttatjuk is fel a Magyar Nemzeti Bankot: eddigi bizonyításomból azt hiszem túlzás nélkül vonhatom le azt a tételt, hogy a legkisebb másfajta bank alapítása, melynek akár milyen új üzletág számára kéne utat taposnia, több nehézséggel jár, mint járna egy taposott utat találó magyar jegybanké.

Rövid néhány hónap alatt megalakulhatna a Magyar Nemzeti Bank, s vele a magyar gazdaság függetlenségének egyik oszlopa. Most már világosan állhat előttünk, mely intézkedésekkel jutunk e függetlenséghez.

XI.

A nehézségek közt, melyek gazdaságunk függetlenségéhez s ezzel a külön vámterület hasznavehetőségéhez vezető valutarendezésnek és jegybankbeli szakításnak útját állják (jobban mondva *nem* állják), a politikába vágókat nem idézem. Ha politikai hatalma volna és lehetne Ausztriának mi felettünk, akkor természetesen hiába minden tudományos, gazdasági, technikai, gyakorlati és jogi lehetősége a magunk lábára való állásnak, mert akkor ez nem technikai vagy jogi vagy lehetőségbeli kérdés, hanem egyszerűen és ridegen hatalmi, s ekkor viszont nem is kérdés többé, s erről ne is elmélkedjünk. Azt azonban tudja a csak némikép is figyelmes újságolvasó ember, hogy valahányszor Ausztria és Magyarország közt közös gazdasági ügyekről van szó, mindig tárgyalás is folyik a két állam kormánya között – tárgyalás többek közt és éppen a készfizetés megkezdése és a bankügy dolgában is. Ebből kettő következik. Először az, hogy e dolgokban politikai hatalma még sem lehet felettünk Ausztriá-

nak, különben nem tárgyalna velünk, hanem parancsolna. Másodszor azonban, úgy látszik, mégis lehet beleszólása a dolgokba, különben mire való volna a tárgyalás?

. . . Ismét abban a szomorú helyzetben vagyok, hová ez elmélkedésnek a vége felé sem közeledhetem a nélkül, hogy ne kéne elszakadástól és földindulástói tartanom egy újabb és megint szentségtörő megállapításom miatt, a melylyel nem kisebbet mondok, mint azt, hogy e roppant tudós és diplomatikus tárgyalások igenis jórészt fölöslegesek voltak, mert Ausztriának, sőt az Osztrák-Magyar Banknak is: igenis nincs beleszólása abba, ha mi meg akarjuk kezdeni a készfizetést, és külön, a magunk szakállára akarunk szabadalmat adni jegybankra.

Minthogy a föld nem hibbant ki sarkaiból, mi alatt e semmi szentet nem kímélő sorokat leírtam, talán folytathatom vakmerőségemet és ki is mutathatom, hogy igazam van.

A mi a készfizetés kötelező gyakorlatát s ezzel a valuta szépen megkezdett rendezésének befejezését illeti: bőven kimutattam már, mennyire nem is magyar természetbe vágó elméletesdi volt csak, a mi miatt kormányaink hajlottak az osztrák kormányok szavára, a kik természetesen érdekből, osztrák érdekből, éppen abból az érdekből, hogy a valuta rendezetlensége továbbra is az ő piaczuk rabságában tartson bennünket: tologatták el mindenféle elmélettel a készfizetés megkezdését. E nélkül a ma-

gunk bűne nélkül talán még Ausztriának se lett volna bátorsága őszintén kimondani hogy: nem akarom, minthogy neked hasznodra volna. Ám a mely perczben mi nem hiszünk tovább az aranykiözlési, devizaspekulációs és egyéb babonákban, és így megvilágosodván, *akarjuk* és el is rendeljük a készfizetés gyakorlatát: Ausztria ez ellen semmit sem tehet. Mert mit is tehetne? Legfeljebb azt mondaná: én pedig *nem* akarom. Erre mi igen nyugodtan azt felelhetjük: ne akard, lelkem, mi majd megcsináljuk a *magunk* bankjával.

Ohó, de hiszen a bankügy közös! Az Osztrák-Magyar Bank is közös! Ebbeli szakításba csak van beleszólása Ausztriának és a Banknak?

Nincs, kérem. Beszélni ugyan beszéltek sokat. A két kormány és a kormányok megfelelő szakértelmisége tárgyalt is sokat a bankbéli szakítás lehetőségéről, s a mi minisztériumunk egy kicsit büszke is arra, hogy egy bizonyos előadói tervezet mily kitűnően oldja meg, szakítás esetére, a Bank részvénytőkéjének és ércalapjának kettéosztását valósággal kolumbusi módon, a kvótakulcs arányában. Én pedig azt mondom, hogy bankbéli szakításról ilyen módon tárgyalni olyan tárgyalás, mintha két fél egy nadrágon akarna osztozkodni, s az egyik egyik szarát követelné, a másik a másikat. Eleve meg egyezni pedig a részvénytőke s az ércalap megosztásáról olyan egyezés, mintha megegyeznénk Ausztriával, hány napig tartson esztendőre a májusi eső.

Mert ha a mai közös Bank szabadalma 1907-ben lejár, vagy pedig elébb is a Bank törvényes parancsokra sem akarná befejezni a valuta rendezését, s ezzel maga semmisítené meg e feltétellel meghoszszabbított szabadalmát: Magyarországnak e percztől fogva souverain joga és szabadsága van jegybankra annak adni szabadalmat s olyan feltételekkel, a ki nek s a hogy ő neki tetszik. Teljesen ilyen souverain joga és szabadsága van Ausztriának is. Előrelátható, hogy a mai Osztrák-Magyar Bank részvénytársasága tart igényt mindkét szabadalomra és meg is kapja mindkét féltől, s az ő dolga lesz, mint alkalmazkodjék mindkettőnek teltételeihez, s mint legyen két jegybanknak tartója és gazdája. De nem abba van beleszólása, hogy nekünk lehet-e bankunk, hanem csak kialakulhatja velünk éppen úgy, mint Ausztriával, a banküzletet. Ausztria pedig beleszólani beleszólhat a saját bankjába, de nem a mienkbe. Nem kettévágjuk a nadrágot, hanem mind-egyikünknek meg lesz a maga nadrágja, s Ausztriának semmi köze ahhoz, hogy a mienk szük-e vagy tág, hosszú-e vagy rövid.

Azt pedig az aznapi viszonyok szabják meg, a természeti adalékok szükségyszerűségével, hogy mikor majd a mai osztrák-magyar bank társaságának két jegybankja lesz, a mai közös bank tőkéje és érczalapja mint oszolja meg. Erről semminemű előzetes megegyezés nem szükséges, nem is lehetséges, nem különösen a két állam között, s annál, a ki

elvárja, hogy a másik állja majd a megegyezést, csak – az a másik volna bolondabb, a ki valóban állana is.

Lássuk a bank tőkéjének kettéosztását, melyet, mint említettem, a kvóta arányában határoztak el. A Magyar Nemzeti Bank semmiesetre sem akkora tőkével alakul meg, amekkorát előre elhatároznak, hanem akkorával, amekkora kell, s amekkorát ennélfogva a törvényhozás megszab. Az Osztrák Magyar Banknak semmi érdeke nincs abban, hogy ez ellen remonstráljon vagy ehhez ne alkalmazkodjék, de nincs ebbe beleszólása Ausztriának sem, mint a hogy mi sem szólhatunk bele abba, hogy viszont a magára maradt Ausztria mekkora tőkájú banknak akarja odaadni a maga jegyszabadalmát. A Bank mai tőkéje 180 millió korona, – kvóta arányában felosztva esnék Ausztriára kerek számban 120 millió korona, ránk 60 millió korona. De ha mi kevesebbel vagy többel akarjuk megalkotni bankunkat: mit szólhat ebbe bele Ausztria? S ha Ausztria akarná többel vagy kevesebbel: mit szólhatunk abba bele mi? Kit kötelezhet akár ideát, akár odaát az eleve való megállapodás? Minek az erejével kényszerítheti egyik a másikat a megtartására? Az eddigi Bank részvényesei egyszerűen számot vetnek azzal, mennyit tesz ki a két új bank szükséges részvénytőkéje, s ehhez képest emelik vagy csökkentik a mai részvénytőkét – s ezzel a dolog rendben van.

Erről az osztozkodásról azonban az előre való egyezkedés, ha bolondság is, de legalább lehetséges, és ha akad olyan bolond, a ki állja, végre is hajtható. Az érczalap körül azonban még lehetetlen is. mert a reája eső érczalapot minden bank számára a mutatkozó, a felmerülő, az előre meg nem álmodható s éppúgy, mint a májusi eső, egyezkedés tárgyának meg nem álló aktívák és passzívák fogják kiszakítani. Mert, ugyebár, mind a két új jegy- - banknak aktívnak kell lennie, vagyis pontosan annyi aktívájának, a mennyi a passzívája? A Magyar Nemzeti Bank passzívája pedig lesz:

1. a magyar bankóforgalom,

2. a Magyar Nemzeti Bank részvényeiben képviselt összeg.

Aktívája lesz:

1. a mai Osztrák Magyar Bank magyarországi fiókjainak tarczájában található leszámított váltók és zálogba fogott értékpapírok,

2. a mai Osztrák Magyar Bank Magyarországon található épületei és berendezése – és

3. a Magyar Nemzeti Bank érczalapja.

Mekkorának kell ez érczalapnak lennie? Akkorának, hogy a másik két aktívával együtt fedezze a passzívákat. S föltéve, hogy az aktívák és passzívák ez adatainak egynémelyikét meg lehetne előre szabni (mint a hogy a részvénytőkét meg akarták): valamennyit megszabhatják-e? Tudhatják-e előre, mekkora lesz a bankóforgalom? Mennyi lesz a tár-

czákban? Mit érnek aznap az ingatlanok? Mindezt nem lehet előre tudni, s ha mégis előre megszabnák s e megszabást állanak: ez a gyakorlatban azt jelentené, hogy a magyar tárczák egy részét át kéne szállítani az osztrák bankhoz vagy megfordítva, – vagy a magyar földön lévő épületek egy része az osztrák banké volna, vagy megfordítva, – sőt a magyar ember az ő bankóinak egy részét csak osztrák bankpénztárnál válthatná be, vagy megfordítva. Minthogy a tudós szaktanácskozók ilyen esetekre aligha gondoltak, alkalmasint semmire sem gondoltak, csak éppen tanácskoztak. S nem gondolták meg, hogy kár az egyezkedés nehézségeivel vesződniük, mikor az egyezkedésre szükség nincsen. Gazdasági adottságokról s jövőben való adódásokról van itt szó, melyek sem jó, sem rosszakarattól nem függenek. Nem azt mondom ezzel, hogy a Bankkal s Ausztriával az elválás esetére semmi megbeszélni valónk ne lehetne. Mert *van* olyasmi, a min *lehet*, tehát *kell* is osztozkodni, s a minek megosztásáról tehát lehet is, kell is egyezkedni – de csakis Ausztria és a Bank iránt való méltányosságból. Ilyesmi egyfelől a Bank érczalapjának ezüstből álló része, másfelől a Bank mindennemű tartaléka. Ezek körül azonban nem támadhat nehézség, mert Magyarország végső esetben le is mondhat minderről, tehát, ismétlem, csak Ausztria és a Bank iránt való tekintetek javallják az osztozkodást s a tárgyalást, melyben ennél fogva a mi pozíciónk feltétlenül ked-

vező. S így nyugodt lélekkel mondhatom, hogy, ha a Magyar Nemzeti Bank állításának politikai hatalom nem állja útját: egyéb akadálya-nincsen.

Mégegyszer mondom: *azonnal* csak úgy állíthatunk jegybankot, ha a mai közös Bank törvényes parancsra sem akarná a kifizetést kötelességül vállalni, s ezzel megszegné szabadalmának egyik föltételét. Különben csak 1907 után állíthatunk magyar bankot, de viszont ekkor s ez idő alatt már rendezett valutánk volna – a mamink akaratától füge', hos'v mely naptól fogya. Ez pedig hatalmas erő és magában is akkora biztosítója a gazdasági függetlenségnek, hogy a Banknak egyideig még közös volta erős békó nem lehet rajta.

Ha így megalapoztuk a vámbeli elkülönítést, nem kell tartanunk a szakítás következéseitől, a külön vámterület veszedelmeitől.

XII.

E kis fejtegetés első soraiban azt a feladatot vállaltam, hogy gyakorlati utat mutassak arra, a mit közhangulatunk a külön vámterület követelésével ösztönszerűen óhajt és keres: gazdasági önállóságunkra. Én világosan látom ez utat s azzal kecsegtetem magam, hogy világosan meg is mutattam. Megmutattam, hogy valutánk rendezésének befejezése ez az út, – s ennek kiegészítéséül Magyar Nemzeti Bank állítása. Ez egyúttal az ellen a gyanú ellen is megyéd, mintha én a szükséges feltételekre és előzetességekre való rámutatással ama taktikusok számát szaporítanám, a kik holmi «szükséges átmenetek» titokzatosságának hátsó ajtaján akarnak megszökni a külön vámterület elől. A mit én föltételnek hirdetek és követelek: a legfőbb s a legfontosabb, a valuta végleges rendezése minden átmenet és haladék nélkül végbevihető, akár egy nap alatt, – a fontosságra második pedig, mely különben nem is életbevágóan szükséges: a külön Bank legkésőbb 1907 utánra ugyancsak minden átmenet és nehézség nélkül megteremthető. Tehát semmi haladék, semmi kibúvás, – inkább én is azt mon-

dom, a mit Lajtán túl kiabálnak: ha szakításról van szó, szakítsunk menten.

Számot vetek lelkiismeretemmel s nagyon fontosra veszem, mily felelősség terheli előtte az olyat, a ki a czéhbeliségnek kijáró tekintélyivel szól bele mai válságos napjainkban gazdasági vitába. Vétenék a tudományos becsület, vétenék a hazafias kötelesség ellen, ha pusztá népszerűsége való vadászásból, közhangulatok előtt való gyáva meghajlásból mutatnék gyakorlati és könnyű utat olyasmire, a mit, mint a vámbeli elkülönülést, *magában véve* nemcsak hogy üdvösnek nem Ítélnék, de a minek érvényesen nagy veszedelmeit is látom, nagy káraitói is félek. De igen komoly elmélkedés, a leghiggadtabb számvetés győzött meg arról, hogy a mi különös állapotaink közepett a vámbeli szakítás akkor is elkerülhetetlen volna, ha következeitől csakis lelnünk kellene, – s viszont, ugyancsak a mi különös állapotaink közepett, igenis hasznunk, sőt nagy hasznunk is lehet belőle, annál inkább, mert vannak arra módok, hogy az önálló magyar vámpolitika olyan módon fordíttassék saját veszedelmei ellen, mint a hogy a hajót a vitorlák ügyes forgatása szél ellen is tova tudja röpíteni.

Szükségesnek és hasznosnak, mint a fejtegetések elején megmondtam, a vámbeli szakítást azért ítélem, mert a nyomában járó, bár mesterséges és erőltetett, tehát a közönség számára bizony igen költséges iparfejlesztés viszont olyan, minden rétegbeli,

új értelmiségei s általában növekedeti igényű, ön-
éretű és hatalmú rétegekkel terem majd nálunk,
melyeknek megnőtt fogyasztó képessége hatalmasabb
felpezdűője lesz termelésünknek, mint a mennyire
azt a fogyasztó terület megszőkülése elhagysz-
laná.

Ez nekem régi elméletem, melynek bő kifejtésé-
vel annál kevésbbé fogyasztom a papirost, s annál
kevesbbé fárasztom a türelmetlenkedni kezdő olva-
sót, meri a mai magyar közönség már nem is
meggyőzetni kíván a külön vámterület szükségéről,
hanem mentséget és megokolást követek ha valaki
e szükségéről mer meg *nem* győződve lenni. Inkább
arra kell figyelmeztetnem újra meg újra a mi vér-
mes és közgazdasági gondolkodásban egy kicsit re-
gényes közönségünket, hogy ne várjon csodákat a
mesterséges iparneveléstől, s ne tekintse pusztá
osztály-jelszónak, agrárius zsebekből fölsíró panasz-
nak a tételt, hogy őrülség és öngyilkosság volna
nálunk minden olyan iparnevelés, melynek árán
mezőgazdasági termékeink az osztrák piacról le-
szorulnának, s az országnak nem véletlenül, hanem
természettől fogva elsővé és főfontosságúvá emelke-
dett termelési ága, a mezőgazdaság előtt ugyancsak
természetadta legjobb piacát, az osztrákot, eltorla-
szolni vagy csak nehezen hozzáférhetővé is tenni
azért a kilátásért, hogy e veszteségért egyszer, majd,
valamikor bőven kárpótol bennünket egy mestersé-
gesen, tudniillik mesterséges iparneveléssel meg-

teremtett új fogyasztási piac. Csekély erőmet megfeszíteném s minden egyéni kockázatot vállalnék a mesterséges iparfejlesztés ellen való küzdelemben, ha az a hitem, tudomásom és meggyőződése nem volna, hogy igenis van mód iparunkat nem pusztán a pénz- és hitelügyi önállóság ügyes gyakorlati kihasználásának, s tervszerű befektetéseknek, vagyis az ipari élet föltételei megteremtésének természetes útján, hanem valóban mesterséges úton. valóban vámpolitika, még pedig Ausztriával is szembe szegzett vámpolitika útján úgy fejleszteni, hogy Ausztria ne feleljen erre ellenünk fordított mezőgazdasági védővámokkal.

Igaz, hogy, ha mi a különszakadt Ausztriában mezőgazdasági termékeink számára szabad piacot kívánunk, viszont Ausztria is szabad piacot kívánhatna a mi különszakadt területünkön az ő ipari árúi számára. De ha gazdaságunk igazán önálló, vagyis ha Ausztriával e dolgokról úgy alkudhatunk, mihi, akárki más idegennel, akkor megkövetelhetjük és ki is vihetjük, hogy a közöttünk kialakuló új viszony ne legyen ily egyszerű, de igazságtalan, mert számunkra veszteséges – hanem az egymásnak kölcsönösen nyújtott előnyök valóban egyenlők. mert egyenlő értékűek legyenek, a mi azt jelenti, hogy mi ne legyünk kénytelenek Ausztriának az ő ipari árúi után nagyobb *nyereséget* biztosítani, mint a mekkorát mi találunk az osztrák piacon a mi mezőgazdasági termékeink számára.

Meri ez az egyenlőség és egyenlő érlek a világrt sem akkor van meg, ha ők ugyanannyi árat vásárolnak ideát, mint a mennyi árat mi vásárolunk odaát. Az a kérdés: mennyit *nyernek* ők ezen az áron s mennyit nyerünk mi a mi üzletünkön? Ha ketten teszem 1000-1000 korona árat vásárolunk egymástól, de úgy, hogy én ez árúkat egyebütt 800 koronán is megkapnám, a vevőm pedig a tőlem 1000 koronán alul vásároltakat sehol a világon 900 koronán alul meg nem kapná: akkor én az üzleten kerek 100 koronát veszítettem. *Ma* Ausztriával ilyen viszonyban vagyunk. Ausztria az ő nálunk eladott ipari árúin, ezeknek világpiaczi árához képest s a mai közös vámterület ipari védővámjai árnyékában legalább is kétszer annyit η ver, mint mi η verünk Ausztriában eladott mezőgazdasági termékeinken, azoknak világpiaczi árához képest, a mai közös vámterület mezőgazdasági védővámjainak árnyékában. Vagyis Ausztria, ha az ő ipari cikkeit bárhol idegenben adná el. azokért például 100 millió koronával kevesebbet kapna, mini kap értük ina minálunk, a kiket a mai közös vámvonal elzár a külföldön való vásárolhatástól, s az osztrák piacra utal. Ausztria ellenben csak teszem 50 millió koronával kénytelen ma többet adni a mi nyerstermékeinkért, mint a mennyiért azokat idegenben beszerezhetné, ha a mai közös vámvonal el nem zárná az idegen piacon való vásárolhatástól, s a mi piacunkra nem utalná. Veszteségünk tehát, megma-

radva a taláalomra kikapod számoknál ölvén millió korona.

. . . Szomorú végzet – már tudniillik az enyém, a ki íme megint, s számon sem tudom tartani, hányadszor, szentségtörésen kapom rajta magamat. Egész fejtegetésem hallgatagon azon a tudomáson épül, hogy *nem* igaz, mintha Ausztria többet adna el nálunk, mint mi Ausztriában sőt a dolog megfordítva áll. Holott statisztikánk ezt ki nem mutatja és nem így mutatja. Nem tehetek róla. Úgy látszik és nem először látszik, hogy a statisztika nem csalhatatlan, jobban mondva: a statisztikusok nem csalhatatlanok. Lehetetlen, hogy másképp legyen, mini a hogy én mondom; ha Ausztria közt és mi közöttünk csakis áruforgalom állana fenn, akkor igenis pontosan annyit adnánk el odaát, mint Ausztria ad el ideát, mert az áruforgalom csere, a melyben egyik annyit ad a másiknak, mint a másik az egyiknek. Ha mégis úgy állunk, hogy valójában még mi adunk el többet Ausztriának, az azért van így, mert áruforgalmon kívül egyéb forgalom is van közöttünk, lévén mi Ausztriának nemcsak vevői, hanem adósai is, kik tehát kamatot is fizetünk, a mit alapján szintén nem rovunk le másképp, mint Ausztriába szállított termékek formájában, igaz, hogy kamatfizetés közben új kölcsönöket is veszünk, a melyeket Ausztria a dolog természeténél fogva maga sem róhat le másképp, mint hozzánk szállított áruk alakjában. De minthogy ez a közlünk solo hitelező-

adós viszony már rég időktől fogva tart, adósságunk léhát óriási, becsléseim szerint jó 4-5 milliárd K-ra rúgó összegig halmozódott, melynek fejében tehát évente körülbelül 200 millió K kamatot fizetünk: nyilvánvaló, hogy e kamatszolgáltatásunkkal az újonnan kapott kölcsön csak ritka esztendőben ér fel. Van esztendő, mikor valóban többel kapunk újra kölcsön, mint a mennyit, régebb adósságéri, kamatot fizetünk s ezek azok az esztendők, mérvekben Ausztriával való áruforgalmunk igazán *passzív*, vagyis valóban kevesebbet szállítunk Ausztriába, mint Ausztria hozzánk. De ezek kivételes esztendők, mert kivétel nálunk a lendület, mikor nagyobb mértékű új befektetésekre nyílik alkalmunk. Rendszerint több a régi kamat, mint az új kölcsön, s mivel azonfölül, ha, sajnos, keveset is, de valamennyit mégis tőkét is lerovunk (a mi természetesen megint csak Ausztriába szállított terméktöbblet formájában történhetik): a köztünk és Ausztria közt fennálló áruforgalomnak mérlege majdnem kivétel nélkül, sajnos, *aktív*. A ki tehát mérlegünk állítólagos passzivitásából vezeti le azt a következtetést, hogy Ausztriának nagyobb érdeke a nálunk való szabad piacz, mint nekünk a nála való, az mindjárt kiindulásában téved, tehát téved következtetésében is. A hiba, vagyis Ausztriának jogtalan előnye nem ebben van, hanem, mint mondtam, abban, hogy Ausztria az ő nálunk eladott ipari czikkein kétszer annyit *nyer*, mint mi nyerünk a mi nála eladott mezőgazdasági terményeinken.

Ha tehát önállóak vagyunk s megnyertük gazdasági önállóságunkat, akkor nemcsak módunk, de hatalmunk is van arra, hogy használ vegyük a külön vámterületnek, hogy érdekünk szerint forgassuk önálló vámpolitikánkat, s úgy intézkedjünk, hogy Ausztriának jogtalanul szedett, mondjuk, 50 millió koronányi nyereségtöbbletét megszüntessük.

E vámpolitikának két útja lehetséges.

Az egyik, a természetes, érdekeinknek legjobban megtehető az volna, hogy a magyar vámterület ipari vámjait a külfölddel szemben megfelelő arányban, tehát a mai közös vámoknak körülbelül felével szállítanók, Ausztria felé pedig nem emelnénk vámot. Erre azonban a védővám mai rémuralma közepett, Magyarországon nem kapni embert.

Marad tehát a második út, s bizonyos, hogy politikusaink és közgazdáink erre lépnek majd: hogy tudniillik a többi külfölddel szemben megtartják ugyan a magyar ipari vámokat a mai közös ipari vámok magasságában, Ausztriával szemben azonban csak oly magasságban s oly terjedelemben tartják meg, hogy az Ausztria zsebébe jogtalanul folyó több nyereséget itthon tartsa, tehát, mondom, a külföldnek szóló ipari vámoknak körülbelül fele magasságában.

. . . Ezzel végére is érteni nem mondanivalómnak, de annak, a mennyinél kevesebbet e dologról nem volt szabad mondanom, ha mikor rámutattam a vámbeli szakítás gyakorlati lehetőségére, egyben azzal a megnyugtatóssal is akartam szolgálni,

hogy van olyan módja az elkülönüléssel való élésnek, a melyen bőven és kilátásosan fejleszthetjük és védhetjük hazai iparunkat, a nélkül, hogy ezért iparcikkeink érezhetően megdráguljanak, s mezőgazdasági termékeink számára eljátszszuk a legjobb piaezot. Sok részlete, sok vonatkozása van még mind e dolognak, de nagyjában világosan állhatnak a figyelmes olvasó előtt s talán azt is világossá tettem, hogy a mily komoly és életbevágó dolgok mindezek, annyira nem hozzáférhetetlenek s annyira nem megvalósíthatatlanok. Csak elejétől fogva legyünk azzal tisztában s cselekedjünk is a szerint, hogy vámpolitika és minden egyéb politika nem jog, hanem halálom kérdése, s gazdasági dolgokban hatalmunk csak akkor lehet, ha van mivel sarkunkra államink, s megvan gazdasági függetlenségünk s önállóságunk.